

Odborný preklad 4

Materiály zo seminára

Informačné technológie a ich terminológia

Budmerice

Bratislava 2009

ODBORNÝ PREKLAD 4

Účelová publikácia

Slovenskej spoločnosti prekladateľov odbornej literatúry

Editori: *prof. PhDr. Edita Gromová, CSc.*

PhDr. Jaroslav Šoltys, PhD.

Recenzenti: *prof. PhDr. Jana Rakšányiová, CSc.*

doc. PhDr. Daniela Mügllová, CSc.

Jazyková redaktorka: *Mgr. Oľga Duhanová*

Copyright © *Slovenská spoločnosť prekladateľov odbornej literatúry*

Rok vydania: 2009

Vydavateľstvo: *AnaPress Bratislava*

ISBN 80-89137-57-2

OBSAH

Elektronické komunikácie a anglicko-slovenský výkladový slovník <i>Cyril Francisci</i>	5
Potrebuje slovenskú terminológiu pre informačné technológie? <i>Eudovít Molnár – Mirian Ondrišová</i>	13
Aspekty teórie prekladu vo svetle IT a lokalizácie softvéru <i>Martina Dudová</i>	22
Lokalizácia softvéru ako tímová práca <i>Marián Smolík</i>	31
Čo všetko je potrebné urobiť pri lokalizácii softvéru okrem prekladania <i>Rado Tihlárík</i>	49
Preklad odborného textu nielen z hľadiska terminológie <i>Alojz Keníž</i>	59
Viacjazyčnosť – prierezová politika EÚ <i>Veronika Boráková</i>	71
Medzijazyková idiomatickosť odborného prekladu <i>Milada Jankovičová</i>	85

ELEKTRONICKÉ KOMUNIKÁCIE A ANGLICKO-SLOVENSKÝ VÝKLADOVÝ SLOVNÍK

Cyril Francisci – Výskumný ústav spojov, Banská Bystrica

Anotácia

Výskumný ústav spojov, n. o. v rámci riešenia projektu zameraného na zavádzanie, rozširovanie a skvalitňovanie slovenskej odbornej terminológie v oblasti elektronických komunikačných sietí, technológií a služieb a na základe priebežnej selekcie nových termínov a definícií v dokumentoch medzinárodných normalizačných organizácií (ETSI, CENELEC, ITU) a odbornej literatúre firiem pôsobiacich v EÚ navrhol anglicko - slovenský výkladový terminologický slovník elektronických komunikácií. Obsah slovníka sa každý rok rozširuje a aktualizuje. Autor príspevku by chcel poukázať na vybrané problémy a ich možné riešenie pri zostavovaní tejto pomôcky.

1. Úvod

Rok, ktorý uplynul od založenia Slovenskej terminologickej siete, je naplnený viacerými užitočnými aktivitami smerujúcimi k ďalšiemu zvyšovaniu úrovne slovenského jazyka a terminologickej konzistentnosti.

Výskumný ústav spojov, n. o. ako jeden zo zakladajúcich členov Slovenskej terminologickej siete pripravil nový súbor aktuálnej anglicko-slovenskej terminológie elektronických komunikácií.

Anglicko-slovenský a slovensko-anglický výkladový slovník elektronických komunikácií 2009, ktorý vzniká aj vďaka ochote účastníkov Terminologického fóra 2008, predstavuje praktickú pomôcku na vyhľadávanie slovenských i anglických výrazov a skratiek z oblasti elektronických komunikácií.

Výskumný ústav spojov, n. o. týmto spôsobom pokračuje v svojich aktivitách, ktoré v tejto oblasti vykonáva od roku 1997, a ktorých výsledkom je výkladový slovník každoročne aktualizovaný a zverejnený na stránke <http://www.vus.sk/iecd/new/Vyklad.asp>

V súčasnosti zažívame výrazný rozvoj vo všetkých odvetviach vedy a techniky. S elektronickými komunikáciami sa denne stretávame napr.

pri využívaní internetových služieb, postupnom nahradzovaní analógového rozhlasu a televízie digitálnym rozhlasovým a televíznym vysielaním, širšej a stále bohatšej ponuke služieb poskytovaných modernejšími komunikačnými sieťami a prostriedkami vrátane koncových zariadení. Elektronické komunikácie práve vďaka tejto skutočnosti patria medzi najdynamickejšiu oblasť rozvoja základnej terminológie pri pomenúvaní nových zariadení, sietí, služieb a rozvoja súvisiacich termínov. Veľmi často sa stáva, že cudzie zväčša anglické slovo sa preberie do hovorovej reči a následne sa po prispôbení výslovnosti transformuje do slovenského jazyka. Príkladom môže byť mobil, mobilná sieť, digitálna televízia. Čím dlhšie odborná verejnosť váha so zavedením slovenskej odbornej terminológie, tým rýchlejšie sa slovenčina zaplňa anglo-americkými výrazmi. Aby sa v rezorte Ministerstva dopravy, pôšt a telekomunikácií SR usmernil vývoj terminológie, vo Výskumnom ústave spojov, n. o. sa systematicky každoročne rozširuje a aktualizuje nové vydanie terminologického slovníka.

Spočiatku slúžil najmä pre vlastnú potrebu (písanie technických správ), ktorého zdroj termínov predstavovali technické normy a ich odborný preklad. Prekladom technických noriem sa realizuje prirodzená požiadavka sprostredkovať nové poznatky čo najširšiemu okruhu odborníkov, čo je aj v súlade so Zákomom o štátnom jazyku Slovenskej republiky 270/1995 Z. z. (§ 8, ods. 3). Tak ako sa jazyk neustále vyvíja, vzniká nová terminológia, ktorú treba zachytiť a termín vysvetliť v odborných slovníkoch. Je všestranne užitočné, ak sú odborníci vo vzájomnom kontakte, registrujú nové zmeny či vznik nových termínov a rozširujú si vlastnú slovnú zásobu.

Za najvýznamnejšie zdroje terminológie elektronických komunikácií možno považovať slovenské technické normy (STN), európske a medzinárodné normy (EN), dokumenty a odporúčania Medzinárodnej telekomunikačnej únie (ITU) ako aj podnikovú literatúru firiem, ktoré majú významný podiel na rozvoji výrobe, distribúcii či poskytovaní elektronických komunikačných služieb.

S rastúcimi požiadavkami na presnosť a výstižnosť prekladu z dôvodov čoraz intenzívnejšieho využívania zahraničnej literatúry a odbornej tlače vo vedných disciplínach, pedagogike ale napr. aj pri novinárskej činnosti v oblasti elektronických komunikácií riešitelia so súhlasom Ministerstva dopravy, pôšt a telekomunikácií Slovenskej republiky sa rozhodli svoje znalosti sprístupniť aj technickej verejnosti a Výskumný ústav spojov, n. o.

s cieľom zjednotiť používanie nových termínov v oblasti pošty, telekomunikácií a rádiokomunikácií vydal niekoľko predpisov, či publikácií. Jedným z prvých bol technický predpis TPT – S 5 Register súčasnej telekomunikačnej terminológie (anglicko-slovenský), ktorý vyšiel v roku 1997.

Veľký záujem o tento predpis posunul riešenie úlohy do novej roviny a na základe získaných skúseností z úloh terminológie elektronických komunikácií z rokov 1998 až 2002 Výskumný ústav spojov, n. o. pristúpil v roku 2003 k spracovaniu prvého súboru novej slovenskej terminológie elektronických komunikácií doplnenej o výklad termínov.

Významný míľnik týchto aktivít a súčasne povzbudenie riešiteľov do ďalšieho rozširovania predstavuje založenie Slovenskej terminologickej siete. Slovenská terminologická sieť vznikla z iniciatívy slovenského odboru Generálneho riaditeľstva Európskej komisie pre preklad a zakladajúca konferencia za účasti Výskumného ústavu spojov, n. o. sa konala 19. 10. 2007 v Bratislave.

Výskumný ústav spojov, n. o. privítal vytvorenie Slovenskej terminologickej siete ako prostriedku na systematické skvalitňovanie odbornej slovenskej terminológie a ponúkol svoje skúsenosti i ľudské zdroje pri tvorbe a poskytovaní nových súborov slovenských odborných termínov z oblasti pošty a elektronických komunikácií.

2. Anglicko – slovenský a slovensko-anglický výkladový terminologický slovník elektronických komunikácií

Elektronické komunikácie sú základným a nevyhnutným predpokladom pre celkový rast ekonomiky a svojou infraštruktúrou vytvárajú podmienky pre vznik a fungovanie tzv. informačnej spoločnosti. S tým je úzko spätý aj rozvoj a používanie správnej terminológie v súlade s názorom renomovanej inštitúcie v tejto oblasti – Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, že pri priberaní slov sa nestačí opierať len o domácu tradíciu, ale treba rešpektovať aj aktuálne potreby vo všetkých sférach nášho života. Vyplýva to aj zo skúseností popredných odborníkov zo slovanských krajín.

Európsky inštitút pre telekomunikačné normy (ETSI) množstvom i obsahom ročne spracovaných a publikovaných technických európskych noriem a špecifikácií (napr. EN, ES) odzrkadľuje spoločenskú potrebu i dynamiku vzniku nových technológií a služieb v oblasti elektronických komunikácií. Tieto dokumenty predstavujú hlavný zdroj novej terminológie.

V priebehu riešenia sa základ anglicko–slovenského a slovensko–anglického výkladového terminologického slovníka elektronických komunikácií rozšíril o vybrané termíny z európskych noriem aj ďalšiu vybranú terminológiu z dokumentov Medzinárodnej telekomunikačnej únie (ITU), technických predpisov a noriem Medzinárodnej organizácie pre normalizáciu (ISO), Medzinárodnej elektrotechnickej komisie (IEC) a podnikovej literatúry z oblasti elektronických komunikácií.

Významným zdrojom terminológie elektronických komunikácií sú dokumenty a najmä smernice EÚ. Očakáva sa, že najneskôr v roku 2010 sa uskutoční implementácia smerníc regulačného rámca elektronických komunikácií, na základe revízie regulačného rámca z roku 2003.

Jednotlivé heslá anglicko–slovenského a slovensko–anglického výkladového terminologického slovníka elektronických komunikácií zahŕňajú problematiku elektronických komunikácií z rôznych čiastkových oblastí, ktorých počet sa každý rok zvyšuje. V posledných troch rokoch sa pozornosť zamerala na nasledovnú terminológiu:

- Elektromagnetická kompatibilita
- Inteligentné siete IN
- Pevné rádiové systémy FRS
- Pozemská hromadná rádiová sieť TETRA
- Prenos a multiplexovanie
- Prístupové siete
- Skúšky zhody
- Synchronna digitálna hierarchia SDH
- Vysokovýkonné siete RLAN
- Káblové siete na televízne signály, rozhlasové signály a interaktívne služby
- Vysielacie zariadenia na analógové televízne vysielanie
- Poplachové prenosové systémy a zariadenia
- Indikačné zariadenia využívané v poplachových dohľadových strediskách
- Kamery určené na televízne vysielanie
- Medze vyžarovania harmonických zložiek prúdu

- Prístup a koncové zariadenia
- Prístup k verejným telekomunikačným sieťam
- Odolnosť v priemyselnom prostredí
- Harmonizované základné požiadavky na pripojenie koncových zariadení k analógovým rozhraniám telefónnych sietí
- Základná spolupráca s verejnými telefónnymi sieťami
- Digitálne rozhlasové a televízne vysielanie
- V roku 2008 sa pod vplyvom celospoločenských potrieb zostavovateľa zamerali na riešenie terminológie nasledovných oblastí
- Siete budúcich generácií NGN;
- Širokopásmový prístup;
- Prenos hlasu internetovým protokolom;
- Identifikácia rádiovou frekvenciou

Nasledujúcich niekoľko viet predstavuje názornú ukážku identifikácie terminologických problémov a otázok odborného jazyka, o ktorých diskutujú príslušní odborníci s jazykovedcami, ale aj s odborníkmi z príbuzných vedných odborov.

*Investovanie do **technológie sietí budúcich generácií NGN** je investíciou do budúcnosti. Medzi expertmi z oblasti telekomunikácií už neexistujú pochybnosti o tom, že telekomunikačnou sieťou 21. storočia je práve štruktúra na báze NGN. Výhodami NGN sú konvergencia hlasu a dát do jednej siete a rýchle poskytovanie služieb, ktoré je postavené na nasadení centrálného inteligentného prepínača. Takto je možné spojiť svet informačných technológií so svetom telekomunikácií a to umožňuje prevádzkovateľom sietí a poskytovateľom služieb ponúkať komplexné riešenia pre firemných zákazníkov.*

*Prechod k **širokopásmovému prístupu** možno považovať za najvýznamnejší trend súčasnosti. Celoplošné pokrytie širokopásmového prístupu a jeho cenová dostupnosť pre všetkých občanov spolu s kvalitným obsahom sú základným predpokladom informatizácie. Vo všeobecnosti je širokopásmový prístup taký druh prístupu k poskytovaným zdrojom a službám, ktorý koncových užívateľov podstatným spôsobom neobmedzuje v druhu, obsahu, rozsahu a kvalite požadovanej služby (t.j. ktorý nie je tzv. „úzkym hrdlom“ v celom reťazci medzi koncovým*

používateľom a poskytovateľmi služieb a najrôznejšími sieťovými zdrojmi) a je dostupný nepretržite.

*S rozvojom širokopásmového prístupu súvisí ďalší trend, ktorým je nárast **poskytovania prenosu hlasu internetovým protokolom**, označovaný ako „VoIP“. Objavujú sa rôzne aplikácie, ktoré umožňujú hlasovú komunikáciu cez internetové pripojenie, najmä širokopásmové, a tým vytvárajú konkurenčný tlak na ceny najmä medzinárodných a medzimestských volaní. Hoci kvalita týchto spojení nie je vždy ideálna, pre bežných užívateľov je prijateľná a s kvalitou internetového pripojenia sa zvyšuje.*

*V súčasnosti sa veľmi intenzívne začína uplatňovať technológia elektronickej identifikácie, ktorá využíva rádiové signály k načítaniu identifikáčnych údajov uvedených v štítkoch na zariadeniach a výrobkoch. Táto technológia sa nazýva **identifikácia rádiovou frekvenciou** a je známa pod skratkou RFID. Táto alternatíva k čiarovému kódu predstavuje ďalší, avšak veľmi dôležitý nástroj v oblasti systémov podnikovej mobility, spolu s inými dôležitými technológiami ako čiarové kódy, bezdrôtové siete, mobilné spracovanie dát. Systémy, ktoré v sebe integrujú výhody spomínaných technológií majú najvyššiu pravdepodobnosť poskytnúť maximálny prínos pre podnikanie.*

Konečné znenie prekladov názvov a ich výkladov ako aj samotné zaradenie do databázy, či prípadné vyradenie z rôznych dôvodov je výsledkom spolupráce riešiteľov a členov technických komisií (TK č. 34 – Elektromagnetická kompatibilita, TK č. 41 – Telekomunikácie, TK č. 80 – Rádiokomunikácie), terminologickej komisie VÚS, n. o., zástupcov katedier telekomunikácií vysokých škôl v Bratislave, Žiline, Liptovskom Mikuláši a Košiciach a vybraných organizácií na Slovensku (napr.: Alcatel Slovakia, Siemens, T-COM, Orange, Slovenská televízia, Slovenská elektrizačná prenosová sústava). Vybrané termíny sa konzultujú s pracovníkmi Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV.

2. 1 Terminologické fórum

Každoročne sa na pôde Výskumného ústavu spojov, n. o. organizuje seminár pod názvom Terminologické fórum, kde odborníci z oblastí elektronických komunikácií posudzujú úroveň a výstižnosť jednotlivých slovenských termínov. V roku 2006 sa podarilo zapojiť do tvorby, skvalit-

ňovania a dopĺňovania odbornej slovenskej terminológie elektronických komunikácií prekladateľov a tlmočníkov dokumentov Európskej únie združených v Generálnom riaditeľstve pre preklad EK so sídlom v Luxemburgu a so zastúpením v Bratislave, a od vtedy sa táto spolupráca úspešne rozvíja aj mimo platformu Slovenskej terminologickej siete.

2. 2 Využívanie terminologického slovníka

Spojením anglicko-slovenského registra terminológie elektronických komunikácií s Výkladovým terminologickým slovníkom elektronických komunikácií a použitím autonómneho vyhľadávacieho systému na báze HTML kódu a Javascriptu, ktorý využíva na zobrazenie dát internetový prehliadač, vznikla praktická pomôcka na vyhľadávanie slovenských i anglických výrazov a skratiek z oblasti elektronických komunikácií.

Po zadaní a voliteľnom upresnení požiadavky je možné vyhľadať požadovaný výraz (alebo jedno slovo, či jeho časť) v registri, ktorý obsahuje približne 3 000 slovných spojení a skratiek, alebo v slovníku, ktorý v súčasnosti obsahuje vyše 6 500 hesiel a po ukončení prác v tomto roku (2008) bude obsahovať vyše 8 000 hesiel s výkladom v slovenskom a anglickom jazyku. Použitý softvér umožňuje vyhľadávanie požadovaného výrazu v oboch zdrojových dokumentoch aj súčasne.

Pristup k výkladovému terminologickému slovníku elektronických komunikácií je umožnený každému používateľovi internetu bezplatne na webovskej stránke Výskumného ústavu spojov, n. o. na adrese <http://www.vus.sk/iecd/new/Vyklad.asp>, kde je pravidelne aktualizovaný. Jedenkrát ročne je nové rozšírené a aktualizované vydanie výkladového terminologického slovníka elektronických komunikácií (ISBN 80-969325-4-2) distribuované do Slovenskej národnej knižnice, Centra vedecko-technických informácií Slovenskej republiky a Štátnych vedeckých knižníc v Košiciach a v Banskej Bystrici.

3. Záver

Z uvedeného prípadu prípravy a spracovania konkrétneho produktu výkladového terminologického slovníka elektronických komunikácií, ktorý používateľovi poskytuje pohodlné vyhľadanie obsiahnutého termínu a jeho výklad v slovenskom i anglickom jazyku, sme vo svojom príspevku chceli predložiť dôkaz náročnosti a nevyhnutnej spolupráce mnohých ochotných

a erudovaných odborníkov z celého Slovenska. Je to súčasne aj príklad konkrétneho príspevku, ktorý v súlade so Zákomom o štátnom jazyku Slovenskej republiky 270/1995 Z. z. (§ 8, ods. 3) prispieva k tvorbe novej slovenskej technickej terminológie aj tým, že bezplatným sprístupnením na webovskej stránke Výskumného ústavu spojov, n. o. na adrese <http://www.vus.sk/iecd/new/Vykklad.asp> sa zvyšuje pohodlie používania i záujem zo strany používateľa, čo v konečnom dôsledku prispeje k skvalitneniu slovenskej terminológie elektronických komunikácií.

Literatúra

- [1] KŘEČKOVÁ, Vlasta. 2000. Terminológia, terminologická práca a mezinárodné normy. In: *Tlmočenie – preklad*, roč. 11, č. 53, s. 13
- [2] KŘEČKOVÁ, Vlasta. 2001. Terminológia a informatika: Terminologické databázy. In: *Tlmočenie – preklad*, roč. 12, č. 59, s. 10
- [3] Kolektív VÚS (zost. Francisci, Hudec, Kováčik). 2008. *Anglicko-slovenský a slovensko-anglický výkladový terminologický slovník elektronických komunikácií – 2008* (ISBN 80-969325-4-2)
- [4] Kolektív VÚS. 2000. *TPT – S 5 Register súčasnej telekomunikačnej terminológie: Anglicko-slovenský*. Bratislava: MDPT SR
- [5] Webster's II New Riverside University Dictionary. Boston (USA). 1984.
- [6] *Electricity, electronics and Telecommunications, Volume 2: Multilingual Dictionary*. IEC. 1992.
- [7] KUBÍN, Borislav. 1986. *Slovník odborného názvosloví ze spojových oborů – telekomunikace*. Praha: NADAS.
- [8] MINIHOFFER, Oldřich. 1994. *Anglicko-český slovník: zpracování dat, telekomunikace, kancelářské systémy*. Praha: LEDA
- [9] FRANCISCI, Cyril. 2007. *Slovenská terminológia z oblasti poskytovania poštových služieb a služieb elektronických komunikácií*. Slovenská terminologická sieť, <http://www.slovenskaterminologickasiet.eu/>

POTREBUJEME SLOVENSKÚ TERMINOLÓGIU PRE INFORMAČNÉ TECHNOLOGIE?

Ľudovít Molnár – FIIT STU

Mirian Ondrišová – KKIV, FF UK

Abstrakt

Prudký rozvoj moderných informačných technológií je prirodzeným spôsobom spojený aj so vznikom nových pojmov a ich pomenovaním. Aj v dôsledku toho, že celý rad nových vedeckých a technologických výsledkov vzniká veľakrát súčasne na rôznych inštitúciách, dostáva ten istý pojem rôzne pomenovania. K tomu treba ešte pridať bežnú prax, v ktorej sa obsah aj pomenovanie často mení, kým nepríde k štandardizácii obsahu a jeho pomenovaniu, čo však ešte neznamená, že sa toto pomenovanie prijme všetkými. A tak sme svedkami, že hlavne veľké firmy používajú „svoje“ firemné pomenovania. Táto nejednotnosť sa negatívne prejavuje v komunikácii v odbornej, ale možno ešte viac v širšej – pasívne využívajúcej dané pojmy – spoločnosti. Tieto skutočnosti sa nemôžu neprejavovať na vytváraní lokálnej terminológie v tom ktorom jazyku. Rovnaká situácia je aj na Slovensku.

Globalizácia však prináša ďalší problém: presadzovanie sa predovšetkým angličtiny. Vzniká preto prirodzená otázka: potrebujeme slovenskú terminológiu pre informačné technológie? V príspevku rozoberáme súčasné problémy slovenskej terminológie pre informačné technológie, ktorých platnosť však tieto terminológie i slovenský jazyk, presahuje.

1. Úvod

Súčasnú etapu vývoja ľudskej spoločnosti najviac charakterizujú informácie. Dokonca tak, že samotná spoločnosť dostáva prívlastok – *informačná*. Vyplýva z dôležitosti informácií. Pritom nemožno povedať, že informácie neboli v niektorej etape vývoja spoločnosti dôležité. Veď informácie o nebezpečenstve alebo dostupnosti niektorých materiálnych zdrojov boli otázkou prežitia jednotlivca alebo celej komunity. Čo je však v súčasnosti nové, je sprístupnenie informácií. Moderné informačné technológie dokážu sprístupniť informácie v reálnom čase bez ohľadu na miesto ich výskytu.

Do popredia sa tak dostávajú *informačné technológie (IT)*. Ich využívanie v materiálových, výrobných a technologických procesoch prináša vysokú pridanú hodnotu. Môžu z toho profitovať jednotlivci, komunity, štáty, ba dokonca celé regióny. Dopad je natolko dôležitý, že spôsobil rozdelenie – tzv. *digitálne rozdelenie* – spoločnosti, a to na rôznych úrovniach interpretácie, ako je geografické, vekové, ap. Digitálne rozdelenie sa najčastejšie interpretuje cez vlastníctvo: tých, ktorí vlastnia IT a tých, ktorí ich nevlastnia, pritom pod vlastníctvom možno rozumieť aj prístup k IT. V súčasnosti sa však čoraz častejšie nahrádza vlastníctvo *znalosťami* alebo *schopnosťami* využívať IT.

Ak chceme aby súčasná spoločnosť bola nielen informačná, ale predovšetkým *inkluzívna*, to znamená, aby každý jednotlivec participoval a profitoval zo súčasnej informačnej explózie a využívania moderných IT, je nevyhnutné mať nielen prístup k týmto technológiám, ale predovšetkým mať znalosti a schopnosti ich využívať. Prístup k IT a schopnosti ich využívať nemôže byť výsadou úzkej skupiny spoločnosti, ale týka sa každého jednotlivca. To má však ďalekosiahle dôsledky, ako na každého člena spoločnosti, tak na systém vzdelávania, ako aj na profesionálov z oblasti IT, vytvárajúcich prostriedky na služby zo strany IT pre ich používateľov.

Jedným z problémov spojených s využívaním IT je *terminológia*. Aj v dôsledku toho, že celý rad nových vedeckých a technologických výsledkov vzniká veľakrát súčasne na rôznych inštitúciách, dostáva ten istý pojem rôzne pomenovania. K tomu treba ešte pridať bežnú prax, v ktorej sa obsah aj pomenovanie často mení, kým nepríde k štandardizácii obsahu a jeho pomenovaniu, čo však ešte neznamená, že sa toto pomenovanie prijme všetkými. A tak sme svedkami, že hlavne veľké firmy používajú „svoje“ firemné pomenovania. Táto nejednotnosť sa negatívne prejavuje v komunikácii v odbornej, ale možno ešte viac v širšej – pasívne využívajúcej dané pojmy – spoločnosti. Tieto skutočnosti sa nemôžu neprejavovať na vytváraní lokálnej terminológie v tom ktorom jazyku. Rovnaká situácia je aj na Slovensku.

Globalizácia však prináša ďalší problém: presadzovanie sa predovšetkým angličtiny. Vzniká preto prirodzená otázka: potrebujeme slovenskú terminológiu pre informačné technológie? V príspevku rozoberáme problém terminológie z rôznych uhlov pohľadu.

2. Terminológia

Terminológia a jej využívanie nie je a ani nemôže byť výsadou úzkej skupiny profesionálov. V rukách profesionálov však musí byť zodpovednosť za jej tvorbu a využívanie. Že nejde o jednoduchú záležitosť vidieť už zo samotného názvu *informačné technológie*. IT „vychádzajú“ z počítačov, ktoré aj v súčasnosti tvoria ich základ. Počítače sa však už dávno nepoužívajú „iba“ na počítanie, nepracujú „iba“ s číslami a nepracujú izolovane. Americká asociácia IT (ITAA – Information Technology Association of America) definuje IT ako: štúdium, návrh, vývoj, implementácia, podpora alebo manažment informačných systémov založených na počítači, predovšetkým softvérové aplikácie (zdá sa, že pojem softvér sa už na Slovensku udomácnil, aj keď osobne nie som presvedčený, či je každému jasné o čom ide) a počítačový hardvér (analogické stanovisko ako v prípade softvéru). Stručne sa teda IT zaoberá bezpečným používaním elektronických počítačov a počítačového softvéru na konvertovanie, zapamätanie, ochranu, spracovanie, prenos a výber informácií.

Možno už táto definícia uznávanej organizácie svedčí o vážnosti terminológie. Predovšetkým z toho pohľadu, že s IT má byť „spojený“ každý jednotlivec z hľadiska prístupu a využívania. A skutočnosť je ešte zložitejšia. Pozrime sa, či hovorí a ako definuje IT uznávaná svetová organizácia UNESCO. UNESCO používa nasledujúce definície pojmov.

Teoretické pozadie počítačov i informačných a komunikačných technológií tvorí *informatika*. V angličtine sa používa *informatics* i *computer science*. UNESCO definuje informatiku a následne informatické technológie, ako aj informačno-komunikačné technológie (IKT) nasledovne (Anderson – Weert, 2002):

- **Informatika** je veda zaoberajúca sa návrhom, realizáciou, vyhodnotením, používaním a udržiavaním systémov na spracovanie informácií, vrátane hardvéru, softvéru, organizačných a ľudských aspektov a ich priemyselných, obchodných, vládnych a politických implikácií.
- **Informatické technológie** sú technologickými aplikáciami (artefaktmi) informatiky v spoločnosti.
- **Informačné a komunikačné technológie** sú kombináciou informatických technológií s inými súvisiacimi technológiami, špecificky komunikačnými technológiami.

Ako vidieť, už na „najvyššej“ pojmovej úrovni vidieť veľké rozdiely, a to ako v názvoch, tak v obsahu. Pritom ide v oboch prípadoch o uznávané medzinárodné organizácie. Situácia je ešte zložitejšia na nižšej pojmovej a inštitucionálnej úrovni.

3. Terminológia a jazyk

Terminológia je určovaná ľuďmi a inštitúciami, v ktorých nové pojmy vznikajú. Aj keď v súčasnosti nie je vývoj v oblasti IT (a nielen v IT) na jednom mieste, v jednej inštitúcii, prevládajú inštitúcie, v ktorých pracovným jazykom je *angličtina*. Nie náhodou je preto prevažná väčšina pojmov IT pomenovaná v tomto jazyku.

Nie je to však jediný problém, ktorý vedie k anglickej terminológii. Výskum a vývoj je založený na hodnotovom systéme preferujúcom *prvenstvo a originalitu*. Prvenstvo je spojené s uznaním autora a originalita je spojená s uznaním pôvodnosti myšlienky. Podľa týchto kritérií je hodnotený autor i inštitúcia a samozrejme, že obaja z toho profitujú. Aj prvenstvo, aj originalita je spojená so sprístupnením nových výskumných, či vývojových výsledkov. Preto je snahou každého výskumného a vývojového pracovníka poznať súčasný stav v danej oblasti a svoje nové výsledky čo najrýchlejšie „zverejniť“, či už priamo – publikácie alebo nepriamo cez inovačné procesy. Pokiaľ ide o priame zverejnenie výsledkov, každý autor chce, aby ich čítalo čo najviac záujemcov, čo sa prirodzene prejaví v jeho citovanosti a uznaní. Preto sa publikuje v jazyku „priateľnom“ širokej vedecko-výskumnej komunite – v angličtine. Je len prirodzené, že aj nové pojmy sú v tomto jazyku.

Zložitejšia situácia je v prípade zverejnenia nových výsledkov cez inovácie. Vzhľadom na súčasný stav technologického pokroku aj v tomto prípade prevláda angličtina, ale pomenovanie zohľadňuje, ba dokonca preferuje lokálne inštitucionálne záujmy. A tak často dochádza k terminologickým rozdielom.

Samozrejme, že tieto skutočnosti sa prejavia pri zavádzaní lokálnej terminológie v tom ktorom jazyku, teda aj slovenčiny. Nie je to však jediný problém. Mladá generácia je čoraz lepšie jazykovo pripravená a angličtina patrí medzi popredné jazyky, ktoré mladá generácia ovláda. A ako dôsledok, mladá generácia nepociťuje potrebu slovenskej terminológie, ktorá okrem toho prichádza dosť neskoro (ak už vôbec príde) a ak niekto zvládne

„jednu terminológiu“, iba ťažko prechádza na novú. Nezanedbateľná je aj skutočnosť, že anglická terminológia medzi mladou generáciou „letí“.

4. Terminológia a komunikácia

Terminológia hrá významnú úlohu v komunikácii. Robí ju jasnejšou a efektívnejšou. V súčasnosti sa aj v komunikácii čoraz viac uplatňujú moderné technológie. Dokonca v takej miere, že priama – „face to face“ komunikácia ustupuje do úzadia a už aj psychológovia upozorňujú na negatíva „pretechnizovanej“ komunikácie.

Vzniká, a čoraz väčší význam má, komunikácia so samotnými technologickými prostriedkami – v kontexte IT predovšetkým s počítačmi. Zatiaľ čo pri medziľudskej komunikácii sa zvyčajne spoliehame na „common sense“ komunikujúcich partnerov, v prípade IT to chýba. Okrem toho v komunikácii s IT hrá prvoradú úlohu „jazyk IT“.

Do novej pozície sa tak dostáva aj význam terminológie, ktorá musí zohľadňovať technologické pojmy v obsahu i v pomenovaní. Zložitosť problému terminológie narastá s rozširovaním využívania technológií na čoraz širšiu časť spoločnosti. Snáď najlepšimi príkladmi sú *internet*, ale aj bežné *mobilné telefóny*. V oboch prípadoch vidieť, že *digital divide* sa netýka iba vzdialených regiónov, ale v plnej miere ho vidieť aj u nás v prípade mladej a staršej generácie. A tak sa môžeme stretnúť so situáciou, že medzi prvé slová našich detí patrí napr. *enter*, pretože mamička ukazuje svojmu dieťaťu pekné obrázky na obrazovke počítača a „prechod“ na ďalší obrázok robí práve cez klávesu *enter*. Už aj tu vidieť, a veľmi vypuklo, problém so slovenskou terminológiou. Zaviest' slovenský ekvivalent alebo prebrať anglický a obohatiť tak slovenčinu?

5. Terminológia a vzdelávanie

Vzdelávanie má s terminológiou viacúrovňové prepojenie. Pretože niet inej cesty ako získať znalosti o nových technológiách a ich využívaní ako vzdelávaním – či už formálnym alebo neformálnym – vzdelávaním sa dozvedáme o jednotlivých pojmoch a je len samozrejmé, že aj o ich pomenovaní. Vzdelávanie vytvára tiež priestor na šírenie novej terminológie. A keďže vzdelávanie je predovšetkým v lokálnych jazykoch, šíri sa lokálna terminológia v tom ktorom jazyku. Tu vidieť aj potrebu a význam lokálnej, národnej terminológie.

Terminológia IT má vo vzdelávaní osobitné postavenie. S informatikou a informačnými technológiami (budeme aj naďalej používať označenie IT) sa vo vzdelávaní stretávame ako s *predmetom* i ako s *prostriedkom*. IT ako predmet vzdelávania vyučujú zvyčajne „profesionáli“ z oblasti IT, ktorí majú hlbšie znalosti v obsahu, ale aj v terminológii. Ak zanedbáme profesionálnu deformáciu, ktorá ich môže viesť k používaniu originálnej – teda anglickej – terminológie, mohli, ba dokonca mali, byť šíriteľmi národnej terminológie. Pravda, národná terminológia musí najprv existovať. Žiaľ, treba povedať, že situácia so slovenskou terminológiou nie je najlepšia. Ak však existuje, malo by byť povinnosťou ju vo vzdelávaní používať a rovnako dôležité je aj ju vyžadovať.

Oveľa horšia situácia je v prípade IT ako prostriedku, keďže učitelia nie sú IT profesionáli, ale viac používatelia a v terminológii potrebujú nevyhnutnú podporu.

V univerzitnom vzdelávaní sa tiež možno stretnúť s IT ako predmetom i s IT ako prostriedkom. IT ako predmet môže mať dokonca formu študijného programu so zodpovedajúcou šírkou i hĺbkou obsahu. V súlade s Bolognskou deklaráciou je vzdelávanie prepojené s výskumom, čo problematiku terminológie v lokálnych národných jazykoch ešte viac komplikuje. Študenti sú nútení pracovať s najnovšími výsledkami, bez potrebnej štandardizácie a terminológie. Výsledky často publikujú v časopisoch alebo zborníkoch konferencií a vzhľadom na už zmienené dôvody publikujú v angličtine. Dokonca aj mnohé záverečné práce píšú v angličtine.

6. Terminológia a európsky výskumný a vzdelávací priestor

Európsky výskumný a vzdelávací priestor vytvára, predovšetkým na prvý pohľad, dobré prostredie pre terminológiu. Práca na spoločných projektoch si priamo vyžaduje jednotnú terminológiu. Žiaľ, týka sa viac obsahu používaných pojmov. Mnohojazyčnosť tohto priestoru si vyžaduje zodpovedajúci počet lokálnych, národných názvov, čo sťažuje komunikáciu a často sa prejavuje „paradoxom“, že na porozumenie viacerých pojmov sa robí odkaz na originál. Originál tak slúži ako „referenčný“ jazyk.

Spoločné projekty si priamo vyžadujú jeden „spoločný“ jazyk. Nemožno sa diviť, že ním je jazyk, v ktorom sa vyskytujú originálne názvy používaných pojmov, čo je zase najčastejšie angličtina.

Európsky výskumný a vzdelávací priestor vytvára dobré podmienky pre mobilitu študentov, učiteľov i výskumníkov. Mobilita je vo všeobecnosti

hodnotená veľmi dobre. Návštevníci získavajú nové kontakty, oboznamujú sa s novými prístupmi k riešeniu problémov, zefektívňujú svoju prácu. Z hľadiska lokálnej, národnej terminológie to však prináša celý rad problémov. Komunikuje sa v „cudzom“ jazyku, používa sa „cudzí“ terminológia a netreba ani opakovať, že je to najčastejšie – predovšetkým v IT – angličtina. Na druhej strane treba povedať, že je prínosom v oblasti obsahu používaných pojmov. Rovnako to platí aj o obohatení o nové pojmy.

7. Terminológia a médiá

Mimoriadny význam pre terminológiu obsahu i pomenovania jednotlivých pojmov majú médiá. Predovšetkým ovplyvňujú veľkú časť populácie. Dostávajú priamo alebo nepriamo priestor na používanie lokálnej, národnej terminológie. U veľkej časti populácie majú dôveru: to čo používajú sa berie „ako správne“. To kladie na redaktorov, ale aj pozývaných hostí, mimoriadne nároky na ich kompetentnosť aj v oblasti terminológie. Žiaľ, k spokojnosti máme aj v tejto oblasti ďaleko.

Vzhľadom na dôležitosť terminológie, v našom prípade IT, sa jej venuje v programovej štruktúre médií málo, ak vôbec, priestoru. Médiá necítia ani potrebu „osvety“ a neuvedomujú si jej dôležitosť.

8. Ako z toho von

Stará múdrosť hovorí, že „kde je vôľa, tam je aj cesta“. V predchádzajúcej analýze existujúceho stavu terminológie IT sme identifikovali dva problémy:

- tvorbu nových pojmov a ich pomenovanie,
- tvorbu slovenskej terminológie.

Pomenovávanie u nových pojmov je spojené s prvenstvom a originalitou ich vytvorenia. To sa realizuje cez výskum a participovať na ňom môžeme v miere našej účasti na výskume a predovšetkým na produkovani nových výsledkov a pojmov. Ale aj tu potrebujeme ich výklad alebo sémantiku v slovenčine.

V tvorbe slovenskej terminológie IT máme ďaleko k spokojnosti. Nestačí však iba „plakať“ nad existujúcou situáciou, ale na jej zlepšenie treba konať. Vo všeobecnosti by sme mohli postupovať:

- posilnením dobrých výsledkov, skúseností,
- odstraňovaním zlých skúseností, krokov.

Čo je však najdôležitejšie, je „dobrá vôľa“, rozhodnutie, že slovenskú terminológiu IT, a nielen IT, potrebujeme.

O zlých skúsenostiach a problémoch sme už hovorili. Vzniká preto otázka, či máme aj dobré skúsenosti, výsledky. A napriek mnohým problémom o ktorých sme hovorili, môžeme povedať, že existujú aj dobré výsledky, aj dobré skúsenosti, aj ľudia so znalosťami, entuziazmom a ochotou danú situáciu zlepšiť. Sú to však skôr „jednotlivci“, či už ľudia alebo inštitúcie. Zlepšiť danú situáciu v slovenskej terminológii IT treba *konceptne*. Domnievame sa, že by v tomto smere mohli i mali viac konať vládne inštitúcie v oblasti kultúry a vzdelávania. Nemenej dôležitú úlohu majú školy a médiá. To by mali byť „hlavní aktéri“.

V súčasnosti existujú síce terminologické komisie na rôznych inštitúciách a aj keď môžeme mať výhrady k ich práci, či už v rýchlosti alebo komplexnosti, hlavným nedostatkom je *šírenie výsledkov* alebo ich *dostupnosť*. Mnoho pojmov možno nájsť v encyklopedických slovníkoch, ale ich dostupnosť je opäť pre bežného človeka zložitá. Nedostatočné aktivity v oblasti terminológie IT sú predovšetkým na vzdelávacích inštitúciách. Systematicky sa terminológii venujú len ojedinele. Ako príklad možno spomenúť Katedru knižničnej a informačnej vedy FiF UK Bratislava – ktorej to v istom zmysle aj patrí. Na KKIV sa realizoval dlhšie obdobie terminologický výskum v oblasti knižničnej a informačnej vedy. Z praktických výsledkov treba spomenúť zodpovedajúci výkladový a terminologický slovník *Informačná výchova : terminologický a výkladový slovník, odbor knižničná a informačná veda* a elektronický terminologický slovník *Terminologický slovník z knižničnej a informačnej vedy* určený pre študentov Katedry knižničnej a informačnej vedy ako aj pre širšiu odbornú verejnosť.

8. Záver

Sme presvedčení o tom, že aj v oblasti IT potrebujeme vlastnú, národnú terminológiu. So súčasnou situáciou nie sme a ani nemôžeme byť spokojní. Ak chceme situáciu zmeniť, je nevyhnutné podniknúť kroky na jej zlepšenie. Samozrejme, že najlepším riešením by bolo vypracovať a prijať koncepciu a opatrenie na jej implementáciu. Čo však považujeme za najdôležitejšie je nečakať! Už dnes máme celý rad pozitívnych výsledkov.

Treba ich podporovať a výsledky v podstatne širšej miere zverejňovať. Nezastupiteľné miesto v tomto smere majú školy a médiá. Od nich by sme mali používanie slovenskej terminológie vyžadovať.

Literatúra

ANDERSON, J., WEERT, T. 2002. *Information and communication technology in education* : A curriculum for schools and programme of teacher development [online]. Paris : UNESCO, 2002. [cit. 2004-07-07]. Dostupné na internete: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001295/129538e.pdf>>

KATUŠČÁK, D., MATTHAEIDISOVÁ, M., NOVÁKOVÁ, M. (1998). *Informačná výchova : terminologický a výkladový slovník, odbor knižničná a informačná veda*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1998. 375 s.

KRIŠTOFIČOVÁ, E., JURČACKOVÁ, Z., ONDRIŠOVÁ, M. 1999. *Terminologický slovník z knižničnej a informačnej vedy* [CD-ROM]. Bratislava : Stimul, 1999. ISBN 80-88982-12-X.

JURČACKOVÁ, Z., KRIŠTOFIČOVÁ, E., ONDRIŠOVÁ, M. 2001. Základné princípy terminologického manažmentu. In *ToP (Tlumočení – překlad)*, 2001, roč. 12, č. 56 , s. 11/1429.

Aspekty teórie prekladu vo svetle IT a lokalizácie softvéru

Mgr. MARTINA DUDOVÁ
November 2008

Technológia zmenila život

“Deväťdesiatim siedmym percentám Európanov priniesla lepšiu informovanosť, pre 91 % znamená lepší kontakt s inými ľuďmi, pre 83 % integráciu do miestnej komunity a osemdesiatim percentám šetrí čas.

Okrem toho 71 % užívateľov nových technológií uviedlo, že počítač, elektronická pošta alebo internet zmenili ich prácu (*Eurobarometer*, november 2000).”

1. www.government.gov.sk/data/files/1221.doc

Nové formy komunikácie

November 2008

SSPOL

3

Fenomén dnešnej doby

"Mobilný telefón začína v elektronickom svete nadobúdať vlastnosti švajčiarskeho armádneho noža „prežitia“, ktorý je dostatočne známy a bol navrhnutý s množstvom mechanických nástrojov na univerzálnejšie použitie, než na čo je určený obyčajný vreckový nôžik."

<http://www.nabuc.sk/index.jsp?personid=0F3E13E2D4C96A7A7FF1BAA60290124711v1&id=43>

Lokalizácia softvéru mobilných telefónov

➤ JAZYKOVÁ ROVINA

(Odborný preklad – KONZISTENTNOSŤ)

November 2008

SSPOL

4

- Slovenský preklad softvéru telefónu NOKIA v časovom a technologickom vývoji

1112	1600	3120	6070
Odblokuj	Odblokuj	Odblokuj	Odblok. ¹
Správy	Správy ²	Správy	Správy
	Textové správy ²	Textové správy	Textové správy
Register	Register	Register	Denník ³
Teľ. zoznam	Kontakty ⁴	Kontakty	Kontakty
			Mená ⁵
Režim	Profil ⁶	Profil	Profil
Vyber	Zvoľ ⁷	Zvoľ	Voľby ⁷
Možnosti ⁷	Voľby	Voľby	Voľby
	Späť ⁸	Späť ⁸	Späť ⁸
	Koniec ⁹	Horevo ⁹	Späť ⁸
Áno ⁹	OK ⁹	OK	Zvoľ ⁹
Koniec ¹⁰	Ukonči ¹⁰	Ukonči	Ukonči
Písanie správ ¹¹	Vytvoríť správu ¹¹	Vytvoríť správu	Vytvoríť správu
Schránka prijatých správ ¹²	Schránka p.s. ¹²	Prijaté ¹²	Prijaté
		Na odoslanie ¹³	Na odoslanie
Schránka odoslaných správ ¹⁴	Odoslané položky ¹⁴	Odoslané položky	Odoslané položky
Doplniť meno ¹⁵	Pridať nový kontakt ¹⁵	Pridať nový kont. ¹⁵	Pridať nový kont.
Vymazať ¹⁶	Zrušiť ¹⁶	Vymazať	Vymazať kontakt ¹⁶
		Áno	Áno
			Nie
Upraviť ¹⁷	Upraviť	Upraviť číslo ¹⁷	

November 2008

SSPOL

5

- Porovnanie slovenskej verzie s anglickým originálom a následným vývojom

3120	6070	1600	1112
Register ^a	Call register ^a	Call register	Call register
Kontakty ^b	Contacts ^b	Contacts	Phone book ^b
Ukonči ^c	Exit ^c	Exit	End ^c
Vytvoríť správu ^d	Create message ^d	Create message	Write messages ^d
Prijaté ^e	Inbox ^e	Inbox	Inbox
Na odoslanie ^f	Outbox ^f		
Odoslané položky ^g	Sent items ^g	Sent items	Outbox ^g
Pridať nový kont. ^h	Add new ^h contact	Add contact ^h	Add name ^h
Vymazať ⁱ	Delete ⁱ	Delete	Erase ⁱ
Upraviť číslo ^j	Edit number ^j	Edit number	Edit ^j

Zmena v dôsledku vývoja technológie

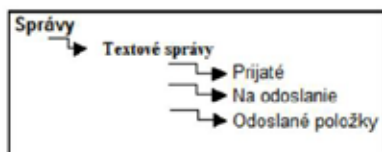
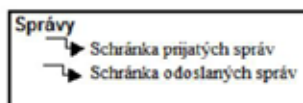
- ☐ fyzická zmena produktu
- ☐ iné rozhranie
- ☐ viac možností, nové funkcie

November 2008

SSPOL

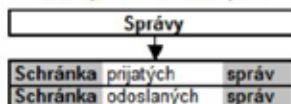
6

Zmena ako koncepčný zámer

Koncepčná analýza

Koncepcia: Schránka správ

Koncepcia: Položky

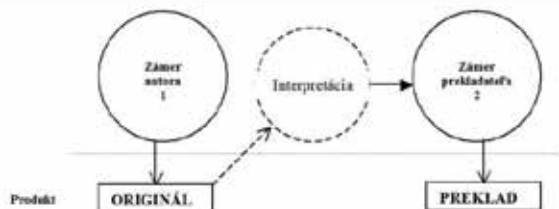
November 2008

SSPOL

7

GLOBALIZÁCIA PRODUKTOV

Originál -> Interpretácia -> Preklad

Posun – Internacionalizované produkty

- ☐ flexibilita
- ☐ preložiteľnosť (translatability)

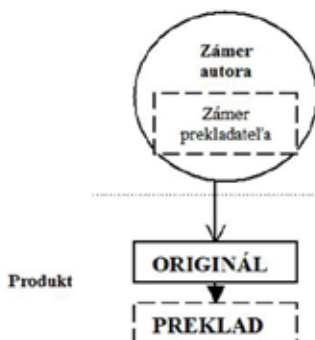
www.fda.org

November 2008

SSPOL

8

Globalizovaný zámer

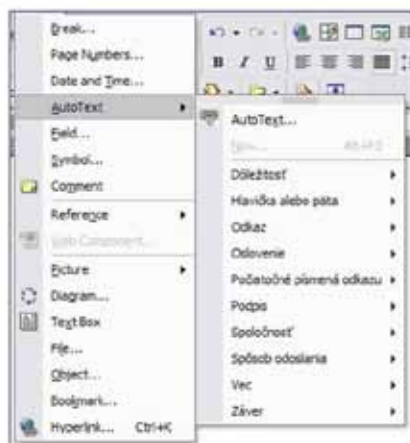

Nemecká verzia Windows 2000 Professional bola uvedená na trh 5 hodín pred americkým originálom, francúzska a španielska verzia už 5 dni po americkej. V porovnaní s Windows NT 4, keď japonská verzia vznikla 90 dni po americkej, pri Windows 2000 to bolo už len 6 dni po uvedení originálu.

Prvkrát v histórii trvalo uvedenie verzii v hebrejčine a arabčine len 90 dni dlhšie ako pri americkom origináli, aj keď bolo nutné zmeniť celú orientáciu z ľavo-pravej na pravo-ľavú.

Časový a priestorový posun

- ☐ Časový posun*
- ☐ Priestorový posun „KREOLIZÁCIA“
(Popovič, 1975)

Zloženie produktu – „baliky“

Lokalizace aplikací systému Microsoft Office 2007		
Aplikace	Pro Českou republiku	Pro Slovenskou republiku
Microsoft Office Word	česká	slovenská
Microsoft Office Excel	česká	slovenská
Microsoft Office Outlook	česká	slovenská
Microsoft Office Outlook s aplikací Business Contact Manager	česká	slovenská
Microsoft Office PowerPoint	česká	slovenská
Microsoft Office Access	česká	slovenská
Microsoft Office SharePoint Designer	česká	není lokalizováno, používá se česká lokalizace
Microsoft Office InfoPath	česká	slovenská
Microsoft Office OneNote	česká	slovenská
Microsoft Office Publisher	česká	slovenská
Microsoft Office Groove	česká	slovenská
Microsoft Office Communicator	česká	slovenská
Microsoft Office Visio Standard	česká	není lokalizováno, používá se česká lokalizace
Microsoft Office Visio Professional	česká	není lokalizováno, používá se česká lokalizace
Microsoft Office Project Standard	česká	není lokalizováno, používá se česká lokalizace
Microsoft Office Project Professional	česká	není lokalizováno, používá se česká lokalizace

November 2008

SSPŮL

11

Moderná „kritika“ prekladu

AutoCAD 2005 CZ / LT2005 CZ

Dokončena lokalizace české verze AutoCADu 2005 a LT2005. Zavedl některé nové příkazy a pojmy. Lokalizované ekvivalenty některých z nich:

TABLE	TABULEA
SHEETSET	SADALISTŮ
OPENINGPHARMUP	OTEVŘENÍPPŘ:PCMIŠKY
FIELD	IPOLE
ARCHIVE	ARCHIVUJ

+řada dalších....

Máte-li výhrady k překladu některého názvu/pojmu v AutoCADu 2005, nebo víte-li o nějaké chybě v české verzi AutoCADu, dejte nám vědět - pomůžete tak k co nejlepší kvalitě AutoCADu 2005 CZ.

➤ Spátná vazba s trhem, zapojenie uživateľa do procesu

www.autocad.cz

November 2008

SSPŮL

12

Oprava možná ...

☐ Testovanie a kvalita

☐ Chyby a funkčnosť-kompatibilita

☐ priestor pre komunikáciu a opravu

AutoCAD Map 2000/2000i CZ

Autodesk Map 5 CZ, Map 6 CZ, Map 2004 CZ

Lokalizácia čínskej verzie AutoCADu MAP 2000i a Autodesk Mapu 5, Mapu 6 a Map Series 4, Mapu 2004 a Map Series 2004. Príkazy samotného MAPu (zadávané z príkazovní radky) najnovšie lokalizované, jejich volby jazyka (všetchní vzhled dialogů, nabídek/menu a průvodců), Map 2000i/2004 CZ obsahuje kompletní lokalizovanou verzi AutoCADu 2000i/2002/2004 CZ.

Chyby v rozložení CD AutoCADu Map 2000 CZ dostala anglická verze souboru ACAD.PGP, což může způsobit problémy s chodem některých nadstavbových aplikací či s chodem souborů (získek). Uživatelé AutoCADu Map 2000 si mohou stáhnout opravenou verzi ACAD.PGP (a příslušné soubory) z podadresky SUPPORT (AutoCADu) nebo použít ACAD.PGP z AutoCADu 2000 CZ.

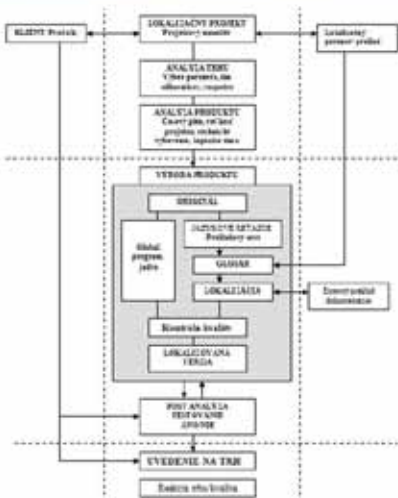

www.autodesk.cz

November 2008

SSPÖL

13

RIADENIE

- ☐ projektový manažér
- ☐ výber dodávateľa
- ☐ konkurencia
- ☐ projektový plán (čas a rozpočet)
- ☐ prekladateľ vs tím
- ☐ nástroje, priestory, procesy
- ☐ analýza: trh, marketing
- ☐ testovanie
- ☐ kvalita, čas, cena

November 2008

SSPÖL

14

Záver

Priestor pre otázky

Ďakujem za pozornosť

Martina.dudova@sk.ibm.com

LOKALIZÁCIA SOFTVÉRU AKO TÍMOVÁ PRÁCA

Marián Smolík

1. Úvod

Táto prednáška bude venovaná výlučne problematike prekladania v tíme. Preberieme si problémy, ktoré sa pri prekladaní v tíme môžu vyskytnúť a ukážeme si spôsob, ako možno všetky tieto problémy systematicky riešiť.

Na začiatku by sa patrilo povedať, prečo je táto téma zaradená do programu seminára o informačných technológiách. Sú na to dva dobré dôvody:

1. Pri lokalizácii sa sotva vyhneme tímovej práci. Lokalizačné projekty sú takmer vždy veľké projekty. Ak by sa výnimočne našla lokalizácia, ktorú stihne urobiť jeden človek, potom tým človekom nebude prekladateľ, ale programátor. Bez programátora sa lokalizovať nedá. Prekladateľ teda bude vždy lokalizovať v tíme.
2. Uvedieme si ukážku práce softvéristov. Ak pri lokalizácii poskytujú prekladatelia službu softvéristom, pri organizovaní tímového prekladu môžu softvéristi pomôcť prekladateľom. Tu je dobré na vysvetlenie dodať, že softvérom nie sú len počítačové programy, ale môže to byť akýkoľvek návod na zorganizovanie práce s údajmi.

Ďalej už informačné technológie ani lokalizáciu spomínať nebudeme. Opäť na to máme dva dôvody:

1. Problematika lokalizácie i problematika práce v tíme sú dosť zložité každá sama osebe. Keď ich oddelíme, prospeje to zrozumiteľnosti.
2. Priemerný prekladateľ sa oveľa častejšie dostane ku práci v tíme než k lokalizácii. Preto bude dobré uviesť návod na prácu v tíme nezávisle od akéhokoľvek ďalšieho kontextu.

2. Úskalia tímovej práce

Konzistentnosť

Jedným z dôležitých kritérií kvality odborného prekladu je jeho konzistentnosť. Preklad musí byť konzistentný z týchto hľadísk:

- *Terminológia.* Tú istú vec je potrebné nazývať v celom texte rovnako.
- *Štýl.* Texty sa líšia mierou formálnosti, spisovnosti, expresívnosti, precíznosti, zrozumiteľnosti a podobne. Závisí to od toho, pre koho sú určené.
- *Formátovanie.* Je vhodné, aby súvisiace dokumenty mali rovnaké formátovanie, napríklad aby rovnako vyzerali ich nadpisy prvej, druhej a tretej úrovne, aby sa rovnako vytváral obsah, poznámky pod čiarou, hlavičky strán, odkazy na literatúru a podobne. Nevyhnutné je dodržať to aspoň v rámci jedného dokumentu.
- *Krížové odkazy.* Vždy, keď je v texte odvolanie na iné miesto v texte, napríklad na nejakú kapitolu, je potrebné, aby bol názov kapitoly uvedený presne. Pritom príslušná kapitola môže byť v inom dokumente, ktorý prekladal ktosi iný, možno kedysi dávno.

Z hľadiska metód na udržanie konzistentnosti môžeme preklady rozdeliť do troch skupín:

- *Malý preklad.* Zhruba možno povedať, že je to preklad, ktorý urobí jeden človek za deň. Udržanie konzistentnosti si nevyžaduje nijaké osobitné nástroje. Prekladateľ si všetko potrebné jednoducho pamätá.
- *Stredný preklad.* Dokáže ho urobiť jeden človek, ale už si ho nedokáže celý pamätať. Pravdepodobne sa bude častejšie pozeráť v hotovom texte dozadu. Okrem toho bude potrebovať jednoduché pomôcky, ako je glosár, či pár stručných poznámok. Sú to neformálne pomôcky, ktoré si bez problémov zorganizuje sám, podľa toho, ako mu to vyhovuje.
- *Veľký preklad.* Robia na ňom viacerí. Tu už jednoduché neformálne pomôcky nestačia. Budú tu už potrebné obsiahlejšie formalizované predpisy, ktoré slúžia predovšetkým na prekonanie prirodzených rozdielov v spôsobe práce jednotlivých prekladateľov.

Koordinácia

Každá práca v tíme vyžaduje isté opatrenia na jej koordinovanie:

- *Rozdelenie kompetencií.* Musí byť zreteľne stanovené, kto smie komu vydávať príkazy a kto je za čo zodpovedný. Osobitnými opatreniami je potrebné dopredu vylúčiť možnosť generovania mätúcich a protichodných informácií.
- *Rozdelenie odmeny.* Musí byť zreteľne stanovené, kto koľko dostane zaplatené. To bude pravdepodobne závisieť od hodnoty jeho skutočne odvedenej práce, čo môže byť ťažko kvantifikovateľná a ešte ťažšie predvídateľná veličina. Často tu býva potrebné podrobné sledovanie, obvyčajne na báze výkazov práce.
- *Komunikácia medzi pracoviskami.* Počítače jednotlivých členov tímu budú musieť byť aspoň do istej miery kompatibilné a budú musieť byť pospájané primerane rýchlymi a spoľahlivými komunikačnými linkami.
- *Zodpovednosť za výrobné prostriedky.* Bude potrebné vyriešiť, či budú členovia tímu pracovať na vlastných počítačoch alebo dostanú pridelený firemný počítač. V menších a dočasných tímoch sa obvyčajne volí prvá možnosť, vo väčších a trvalých skôr druhá. Bude potrebné dohodnúť, čo sa urobí, ak si situácia vyžiada modernizáciu softvéru, rozšírenie ochrany, opravu počítača a podobne.
- *Utajenie.* Komunikácia vnútri tímu vytvára priestor na porušenie utajenia. Niekedy je na udržanie utajenia potrebné použiť pomerne zložité právne a technické prostriedky.

Efektívnosť

Práca v tíme poskytuje oveľa viac príležitostí na neefektívnosť než práca jednotlivca. Hlavné dôvody:

- *Prestoje.* Niekedy je ťažké zabezpečiť, aby jednotlivé práce na seba hladko nadväzovali. Často sa stáva, že niektorí členovia tímu nemajú čo robiť.
- *Réžia.* Koordinácia tímovej práce si vyžaduje pomerne veľa úsilia. Táto práca ide na účet režijných nákladov, ktoré priamo nikto neuhradí. Nie je ľahké túto réžiu optimalizovať.

- Chyby. Pri práci v tíme je veľa príležitostí na chyby, omyly a nedorozumenia pri koordinovaní práce. Takáto chyba môže ľahko spôsobiť plytvanie prácou viacerých ľudí. Okrem toho sa chyby jednotlivcov spočítavajú – portfólio chýb sa diverzifikuje.

Kvalita

Bude potrebné prijať opatrenia na riešenie reklamácií. To znamená predovšetkým možnosť rýchlo a presvedčivo zistiť príčinu, prečo táto chyba vznikla. Túto otázku však riešia systémy riadenia kvality. Aj pri prekladaní v tíme je vhodné zaviesť takýto systém aspoň v elementárnej forme.

Systém riadenia kvality je založený na týchto dvoch hlavných skupinách opatrení:

- Presné definovanie práce: kto, kedy, čo, ako.
- Evidencia priebehu výrobného procesu, ktorá umožní spätne nájsť príčinu chyby.

3. Systém riadenia tímu

V predchádzajúcej kapitole sme uvideli, pred aké úlohy nás práca v tíme stavia. Teraz uvedieme spôsob, akým sa možno týchto úloh konzistentne a systematicky zhostiť.

Budeme teraz chvíľu uvažovať tak, akoby sme mali veľmi veľký tím, veľmi veľké zákazky a nijaké starosti s výdavkami na réžiu. Prax nás pravdepodobne bude nútiť k úspornejším riešeniam, ale aspoň raz si vypočujme, ako by to malo byť v ideálnom prípade.

Systém riadenia tímu sa skladá z týchto podsystémov:

- Personálne riadenie
- Riadenie dokumentov
- Riadenie zmien
- Správa terminológie
- Riadenie úloh

Teraz si tieto podsystémy opíšeme jeden po druhom.

Personálne riadenie

Na čo potrebujeme personálne riadenie?

- Evidencia členov tímu
- Pridelovanie prístupových práv
- Pridelovanie úloh
- Pracovné výkazy

Osobná zodpovednosť za kvalitu

Pre personálne riadenie sú kľúčové tieto tri pojmy:

- Projekt
- Používateľ
- Rola

Projekt

Projekt je najmenšia časť práce, ktorú je potrebné vykonať ako jeden celok. Väčšinou bude vytvorenie jedného projektu reakciou na prijatie jednej zákazky. Vytvorenie projektu je prvou vecou, ktorá sa urobí pri práci na preklade. Projekt zanikne vo chvíli, kedy je zákazka odovzdaná. Údaje z projektu sa však archivujú dlhšie, pre prípad reklamácie.

Používateľ

Používateľ je člen tímu. V systéme sa eviduje zoznam používateľov. Pre každého sa eviduje jednoznačná prezývka (nick), základné kontaktné údaje a pridelená rola.

Prístupové práva sa v moderných systémoch neprideliujú používateľom, ale roliam. Používateľovi sa potom prideli jedna rola alebo viac rol.

Rola

V systéme riadenia tímu budeme rozoznávať tieto roly:

- Vedúci projektu
- Dispečer
- Pracovník

Vedúci projektu

Vedúci projektu má tieto úlohy:

- Zoženie zákazku
- Poskladá tím
- S každým členom tímu dohodne odmenu a vyplatí ju
- Rieši právne a ekonomické otázky
- Rieši zásadné otázky styku so zákazníkom
- Voči členom tímu vystupuje ako zákazník

Vedúci tímu sa na každodennej práci tímu nezúčastňuje. Dôležitý je na začiatku, na konci a v prípade problémov.

Dispečer

Dispečer má pozíciu výkonného vedúceho výroby. Má tieto úlohy:

- Preberie od vedúceho projektu globálne zadanie zákazky
- Komunikuje so zákazníkovou styčnou osobou
- Definuje úlohy, prideľuje ich a preberá hotovú prácu
- Vedie potrebnú evidenciu
- Zodpovedá za dodržanie termínu a kvalitu

Pracovník

Radový člen tímu. Preberá od dispečera úlohy, a plní ich. Typickou úlohou bude, že na základe jedného alebo viacerých vstupných súborov vytvorí jeden výstupný súbor.

Pracovníci môžu byť rôznej profesie: Z hľadiska systému nie je toto rozlíšenie dôležité, ale pre názornosť si ho uvedme:

- Prekladateľ
- Korektor
- Technický redaktor (DTP)
- Rešeršér
- Metodik
- Terminológ

Riadenie dokumentov

Na čo potrebujeme riadenie dokumentov?

Aby sme sa vyhli chybám pri manipulácii s dokumentmi. Dochádza k nim pomerne ľahko a mávajú veľmi vážne dôsledky. Napríklad:

- Dokument sa omylom vymaže.
- Zákazníkovi sa omylom pošle iný dokument, a kým sa na to príde, zmešká sa termín.
- Dokument sa omylom pošle niekomu inému, čím sa poruší utajenie.
- Omylom sa začne prekladať dokument, ktorý mal slúžiť len ako referenčný.
- Ten istý dokument sa omylom preloží dvakrát.
- Dvaja ľudia sa pustia do aktualizácie toho istého dokumentu. Každý si spraví svoju pracovnú kópiu tohto dokumentu a začne v ňom robiť úpravy – každý iné. Potom je problém urobiť z týchto dvoch dokumentov opäť jeden.
- Zákazníkovi sa preklad nepáči, ale medzitým sa stratila informácia o tom, ktorý preklad patrí ku ktorému originálu, takže sa nevie, či chybu naozaj urobil prekladateľ.

Centrálna knižnica

Riešením je vytvorenie centrálnej knižnice dokumentov pre celý tím.

- Knižnicu spravuje knihovník (člen tímu).
- Do knižnice sa ukladajú dokumenty (počítačové súbory)
- Ku každému dokumentu sa uloží podrobný opis dokumentu
- Žiaden dokument v knižnici nemožno zmeniť ani vymazať
- Zmena dokumentu sa urobí tak, že sa do knižnice uloží jeho novšia verzia

Od žiadneho člena tímu nemožno žiadať, aby bral na vedomie existenciu dokumentu, ktorý nie je uložený v knižnici.

Výnimkou je preberanie súborov zvonka (najmä od zákazníka), ale len na účely ich okamžitého uloženia do knižnice.

Ku každému dokumentu sa uložia tieto informácie:

- Jednoznačný identifikátor dokumentu v knižnici (signatúra). Najjednoduchšie je robiť si číslovaný prírástkový zoznam a dokumenty číslovať tak, ako sa zaraďujú do knižnice, postupne od jednotky.
- Iné názvy dokumentu
- Kto dokument zaradil a kedy
- Opis obsahu dokumentu
- Vzťahy s inými dokumentmi (napríklad preklad dokumentu XX, opravená verzia súboru AA a pod.)
- Záväzné vlastnosti dokumentu (napríklad: verzia schválená zákazníkom, spĺňa normu XX atď.)
- Kto má dokument rezervovaný, odkedy, dokedy a prečo
- Poznámky

Rezervácie a verzie

Rezervácie sú potrebné preto, aby sa nestalo, že dvaja ľudia budú nezávisle od seba robiť úpravy toho istého dokumentu. Použijeme osvedčený systém, ktorý používa produkt Microsoft Visual Source Safe™.

Keď chce niekto vytvoriť novú verziu dokumentu, musí si ho **rezervovať**. Pri rezervácii si vytvorí vlastnú lokálnu kópiu dokumentu. Zároveň sa zaznamená, kto na dokumente pracuje. Dokument nemôžu mať naraz rezervovaný viacerí používatelia.

Rezervácia sa ukončí tak, že sa dokument do knižnice **vráti**. Presnejšie, vráti sa jeho novšia **verzia**. Vrátenie dokumentu po predchádzajúcej rezervácii je jediný spôsob, ako možno zaznamenať, že nový dokument je novšou verziou predošlého dokumentu.

Rezerváciu možno **zrušiť**. V takom prípade sa novšia verzia neuloží. Prístup **na čítanie** (bez možnosti zaradenia novšej verzie) nie je obmedzený.

Riadenie zmien

Na čo potrebujeme riadenie zmien?

Keď prekladateľ prekladá, je viazaný istými pokynmi. Je vhodné, aby tieto pokyny existovali v konsolidovanej podobe v jedinom dokumente, uloženom v knižnici. Pri väčšom rozsahu prác naozaj stojí za to, aby si niekto (vedúci tímu, knihovník, alebo niektorý skúsenejší prekladateľ) dal tú prácu a spísal takýto dokument.

Súčasťou týchto pokynov je aj glosár.

Problém je, že tieto pokyny sa v priebehu práce môžu zmeniť. Najhoršie je to s glosárom, ten sa môže zmeniť aj niekoľkokrát za deň.

Ak majú byť pokyny naozaj záväzné, je potrebné precízne sledovať, podľa ktorých pokynov sa ktorý preklad robil. Tento údaj sa uvedie pri zaraďovaní dokumentu do knižnice. Ten, kto dokument do knižnice zaraďoval, ručí za to, že sú v ňom rešpektované všetky pokyny z uvedenej verzie súboru pokynov.

Nie je vhodné snažiť sa počas prekladania dokumentu o spätné opravy pri každej zmene pokynov. Jednak je to neefektívne, jednak frustrujúce. Vhodnejšie je odovzdať (zaradiť do knižnice) dokument preložený podľa staršej verzie a potom urobiť jeho úpravu podľa novej verzie súboru pokynov.

Inštruktážne dokumenty

Inštruktážne dokumenty sú osobitný druh dokumentov. Obsahujú zoznam všetkých pokynov, ktoré je pri práci na úlohe potrebné dodržať.

Dôležité je dodržiavať pri tvorbe inštruktážnych dokumentov precízne vyjadrovanie. Úlohu možno vyhlásiť za splnenú vtedy, keď sa urobilo to, o čo sa žiadalo v inštruktážnom dokumente – nič viac a nič menej. Vykonávateľ úlohy je zodpovedný za to, aby urobil to, čo sa od neho explicitne žiadalo, kým autor inštruktážneho dokumentu je zodpovedný za to, aby dostatočne adekvátne a presne formuloval svoju požiadavku.

Pokyny v inštruktážnych dokumentoch majú byť stručné a konzistentné. Nekonzistentnosť v pokynoch je hrubá chyba. Je dôležité, aby pokyny neslúžili len ako alibi pre šéfa. Pri tvorbe inštruktážneho dokumentu je potrebné postupovať rovnako precízne a zodpovedne, ako pri ktorejkoľvek inej práci.

Príklady pokynov v inštruktážnom dokumente:

- Čitateľovi vykážeme a používame množné číslo
- Vulgarizmy sú prísne zakázané
- Cieľom je vytvoriť dobre čitateľný text, aj za cenu drobných nepresností
- Skratky zatiaľ neprekladáme

Zmenové dokumenty

Zmenové dokumenty sú osobitný druh dokumentov. Pre dve rôzne verzie inštruktážneho dokumentu sa môže vypracovať jeden zmenový dokument. Zmenový dokument obsahuje zoznam zmien – čiže úkonov, ktoré je potrebné urobiť na to, aby dokument, ktorý pôvodne vyhovoval staršej verzii inštruktážneho dokumentu, vyhovoval novej verzii inštruktážneho dokumentu.

Príklady zmien v zmenovom dokumente:

- Všetky výskyty slova „metalický“ zameňte za „kovový“
- Ku každej skratke doplňte pri prvom výskyt vyvetlivku do poznámky pod čiarou
- Doplňte preklad v obrázkoch

Zmenový dokument vypracúva ten, kto vytvoril novú verziu inštruktážneho dokumentu. Autor zmenového dokumentu zodpovedá za to, že zmeny budú zreteľné, konzistentné a úplné. Ten, kto robí aktualizáciu dokumentov podľa daného zmenového dokumentu, už nie je povinný kontrolovať, či sa dodržala nová verzia inštruktážneho dokumentu.

Nedá sa vo všeobecnosti povedať, kedy sa vyplatí vypracovať zmenový dokument. Tu treba zohľadniť rozsah príslušného inštruktážneho súboru, rozsah zmien a rozsah dokumentov, ktorých sa zmena týka. Zvýšenú prácnosť pri vypracovaní zmenového dokumentu môže kompenzovať to, že zmeny potom môže robiť aj menej skúsenejší člen tímu, pre ktorého je to výborný prostriedok na vniknutie do problematiky.

Zmeny možno vyznačiť aj v novej verzii inštruktážneho dokumentu, napríklad tak, že sa vyznačí text, ktorý je nový. Tu však chýba prehľadnosť a nie je zaručená ani úplnosť. Preto tento spôsob nezabavuje pracovníka, ktorý robí zmeny, povinnosti skontrolovať dodržanie všetkých pokynov v inštruktážnom dokumente. Rozhodne odporúčame vytvorenie osobitného

zmenového dokumentu. Môže sa vytvárať paralelne s tvorbou novej verzie inštruktážneho dokumentu – vtedy jeho tvorba nie je časovo až tak veľmi náročná.

Správa terminológie

Terminológia je osobitným druhom pokynov. Vyznačuje sa tým, že je veľmi dynamická, a že sa na jej tvorbe podieľajú všetci.

System správy terminológie má tieto časti:

- Glosáre. Tu sú zapísané termíny aj s prekladmi.
- Terminológ. Správca spoločných glosárov a procesu prijímania nových termínov. Rozhoduje o definitívnom znení prekladu v jednoduchých prípadoch.
- Terminologická komisia. Rozhoduje o definitívnom znení prekladu v zložitejších prípadoch.

Glosár

Základom pre správu terminológie je glosár. Glosár je osobitným druhom inštruktážneho dokumentu.

Štruktúra záznamu

Glosár obsahuje záznamy s touto štruktúrou:

- Termín v zdrojovom jazyku
- Termín v cieľovom jazyku
- Skratka v zdrojovom jazyku
- Skratka v cieľovom jazyku
- Zakázaný termín v cieľovom jazyku
- Alternatívne termíny v cieľovom jazyku
- Poznámka

Väčšinou sa budú používať len prvé dve položky. Ak sa uvedú alternatívne termíny v cieľovom jazyku, možno v poznámke uviesť predpis, podľa ktorého sa určí, ktorá alternatíva sa má použiť.

Nemajú existovať dva záznamy pre ten istý termín v cieľovom jazyku.

Druhy glosárov

- Povinný glosár je inštruktážny súbor, pevne priradený k úlohe. Ako taký sa počas práce na úlohe nemení. Je povinný, čiže jeho nerešpektovanie bez uvedenia vážneho dôvodu je chybou. Každá úloha má svoj povinný glosár. Najčastejšie to bude kópia spoločného glosára, platná v čase zadávania úlohy.
- Glosár projektu. Pre jeden projekt existuje jeden glosár projektu. Je to základný dokument správy terminológie. Veľmi dynamicky sa mení.
- Referenčné glosáre sú prevzaté zvonka. Slúžia ako pomôcka, no nie je záruka, že tam uvedené preklady sú správne. Nemajú predpísanú štruktúru.
- Vývojový glosár je spoločný glosár, prístupný pre všetkých. Slúži pri procese definovania nových termínov. Jeho štruktúra je zložitejšia než u iných glosárov. Keď sa preklad definitívne prijme, termín sa vyradí z vývojového glosára a zaradí sa do glosára projektu.

Prijímanie nových termínov

Potrebné je mať dobre definovaný postup,, ktorým sa do glosára dostávajú nové termíny. Zhruba pôjde o tento postup:

- Hociktorý člen tímu môže do vývojového glosára zaradiť návrh na termín. Uvedie termín v pôvodnom jazyku, svoj návrh prekladu, kontext, odôvodnenie, prípadne odkaz na pramene.
- Jeden termín podľa možnosti nemá byť v glosári viackrát. Ak už termín v glosári je, či už ako návrh alebo ako definitívny termín, možno nový termín zaradiť len vtedy, ak sú na to dobré dôvody. Podľa možnosti sa tieto dôvody v glosári uvedú a uvedie sa i predpis, pomocou ktorého možno rozlíšiť, kedy sa ktorý termín má použiť.
- Všetci členovia tímu budú mať istý čas (povedzme 4 hodiny) na to, aby sa k návrhu na termín vyjadrili. Svoje vyjadrenie zapíšu do vývojového glosára.
- O jednoduchých a bezosporných prípadoch rozhodne definitívne terminológ. Zložitejšie prípady postúpi terminologickej komisii.
- Je vhodné zamestnávať externých konzultantov (napríklad odborníka od zákazníka, prípadne aj jazykového odborníka), ktorí budú spolu so zá-

stupcom prekladateľov tvoriť terminologickú komisiu. Terminologická komisia bude raz za čas prezeráť návrhy na nové termíny a rozhodovať o ich definitívnom zaradení a definitívnej podobe.

Riadenie úloh

Úloha je elementárne kvantum práce na vykonanie. Jednu úlohu robí vždy jedna osoba. Výsledkom vykonania úlohy je zaradenie výstupného dokumentu do knižnice.

Počas práce na úlohe nemožno meniť jej vykonávateľa ani jej zadanie. Ak je zmena potrebná, úloha sa zruší a stanoví sa nová úloha. Úlohy priraduje dispečer.

Môžu existovať úlohy, ktoré ešte nie sú nikomu priradené. Tie tvoria zásobník úloh. Členovia tímu si môžu zo zásobníka vybrať, na ktorej úlohe chcú pracovať. Definitívne priradenie úlohy však vždy robí dispečer.

Záznam o úlohe

Záznam o úlohe má tieto položky:

- Identifikátor úlohy
- Dátum pridelenia úlohy
- Vykonávateľ úlohy
- Zadanie (čo sa má urobiť)
- Vstupné dokumenty (signatúra, rola)
- Inštruktážne dokumenty
- Signatúra výstupného dokumentu
- Dátum vykonania úlohy
- Dátum zrušenia úlohy
- Dôvod zrušenia úlohy
- Pracovný výkaz
- Vykonávateľove poznámky

4. Výhody práce v tíme

Práca v tíme so sebou prináša značné režijné náklady. Na druhej strane však prináša aj isté výhody.

Manufaktúra

Prácu v tíme možno organizovať na spôsob manufaktúry. To znamená, že tu možno vyčleniť rôzne činnosti, ktoré budú robiť rôzni ľudia. Môžu to byť napríklad tieto činnosti:

- Kontakt so zákazníkom
- Správa knižnice (knihovník)
- Správa terminológie (robí znalec na terminológiu)
- Pridelovanie a kontrolovanie úloh (typicky robí vedúci zmeny)
- Správa ostatných organizačných subsystémov (robí úradník)
- Formátovanie dokumentov
- Aktualizácia dokumentov podľa nových pokynov (môže robiť menej skúsený prekladateľ)
- Získavanie referenčných materiálov (vyhľadávanie názvov noriem, inštitúcií, predpisov a pod.)
- Údržba počítačov

Prečo môže byť vhodné niektoré činnosti takto odčleniť? Dôvodov môže byť viac:

- Isté činnosti môžu robiť ľudia, ktorí sú lacnejší, sú skôr k dispozícii, alebo sú to menej kvalifikovaní kamaráti, ktorým chceme dať zarobiť.
- Do niektorých činností sa kvalifikovaní prekladatelia možno až tak veľmi nehrnú. Napríklad môže existovať penzista, ktorý je výborným terminologickým konzultantom, no počítače nechce ani vidieť. Alebo aktualizácia dokumentov podľa nových pokynov – to je typická činnosť, ktorú skúsený prekladateľ rád prepustí mladšiemu kolegovi, ktorý takto získa príležitosť vniknúť do problematiky.
- Niektoré činnosti urobia lepšie ľudia s inou kvalifikáciou. Napríklad:
 - vyhľadávanie referenčných materiálov (knihovníčka)
 - formátovanie dokumentov (človek so skúsenosťami so zalamovaním textov (DTP))

- údržba počítačov (majiteľ obchodu s výpočtovou technikou)

V tomto odseku uvádzame len možnosti. Len veľmi veľkému tímu (s niekoľkými desiatkami prekladateľov) sa vyplatí prijať na každú činnosť osobitného zamestnanca. Skôr sa využije angažovanie na čiastkový úväzok, alebo sa funkcie pospájajú, alebo sa možnosť odčlenenia niektorej funkcie jednoducho nevyužije. Je však dobré vedieť o tom, že tu takáto možnosť je.

Systém riadenia kvality

Opísaný systém riadenia tímu v podstatnej miere rieši dva najdôležitejšie prvky systémov riadenia kvality, totiž vystopovateľnosť zdroja chyby a zreteľné stanovenie postupov a zodpovednosti.

Svoj význam má však aj neformálna stránka dodržiavania kvality. Kolegovia majú dostatok príležitostí navzájom si korigovať chyby.

5. Je potrebné spoločné pracovisko?

Výhody

Za prácu tímu na spoločnom pracovisku hovoria tieto argumenty:

- Vysoká miera interakcie. Najmä údržba glosára je veľmi dynamický proces. Často vznikajú situácie, kedy je možnosť okamžite získať radu kolegov veľmi užitočná.
- Utajenie. Často sa stáva, že zákazník z bezpečnostných dôvodov vyžaduje, aby sa pracovalo u neho. Keď nainštaluje počítače pre prekladateľov do prenajatej kancelárie, ktorá nijako nesúvisí s jeho pracoviskami a v ktorej nie je pripojenie na Internet, dosiahne pomerne vysokú úroveň bezpečnosti.
- Možnosť centrálnej údržby počítačov.
- Stačí jeden spoločný exemplár papierových slovníkov.
- Prakticky žiadne vyrušovanie, nesúvisiace s prácou.

Nevýhody

Vysoké náklady na udržanie pracoviska. Prítok práce pri prekladaní je typicky veľmi kolísavý. Práca má často vyslovene charakter kampane. Je ťažké optimálne dimenzovať jeho veľkosť.

- Musí existovať organizujúci subjekt. Pracovisko musí niekto prenajať. Toho niekoho (či už je to fyzická alebo právnická osoba) budú mnohí považovať za agentúru, čo nemusí byť vždy žiaduce. Často je potrebné vytvoriť ad hoc tím na účely jedného prekladu. Udržiavať na ten účel osobitnú živnosť je neprimerane nákladné.
- Ten, kto prenajal miestnosť, ju musí aj vybaviť nábytkom a počítačmi. Sotva možno očakávať, že by si členovia tímu nosili do práce svoje súkromné počítače. Prišlo by sa tým o výhodu unifikovanej údržby a veľmi by sa oslabilo utajenie. Vlastníctvo a údržba počítačov, a to aj vtedy, keď nie je práca, je ďalšou významnou nákladovou položkou.
- Pribudne jalový čas, strávený cestovaním.
- Prekladatelia na voľnej nohe sú zvyknutí na pohodlie práce doma. Pre mladého a zdravého človeka je to len nepríliš významný odrádzajúci faktor, ale medzi prekladateľmi pracuje aj veľa starých, chorých, či matiek s malými deťmi. Pre tých to môže byť neprekonateľná prekážka.

Dá sa vôbec spoločnému pracovisku vyhnúť?

Dá, ak sa technicky zvládne spomínaná vysoká miera interakcie. To sa dnes už reálne dá urobiť za predpokladu, že:

- Každý člen tímu bude mať doma počítač s trvalým širokopásmovým pripojením na Internet
- Bude existovať softvér, umožňujúci dostatočne rýchlu komunikáciu

Odpoveď

Spoločné pracovisko nie je potrebné.

Spoločné pracovisko väčšinou ani nie je výhodné.

Riešením je distribuovaný tím.

6. Distribuovaný tím

Základné vlastnosti

- Každý sedí doma
- Spojenie cez Internet
- Potrebný je podporný softvér

Výhody

Pohodlie práce doma

Veľmi nízke režijné náklady

Tím môže zorganizovať hocikedy hocikto, ľahko a rýchlo

Podporný softvér

Všeobecný komunikačný softvér

Špeciálny organizačný softvér

Softvér v rôznych situáciách

V záujme lepšej prehľadnosti uvádzame, aký softvér bude potrebný v rôznych situáciách:

	Jednotlivec	Tím na spoločnom pracovisku	Distribúovaný tím
Komunikačný softvér	Jednoduchý (mejl, telefón)		Rýchly (Skype)
Organizačný softvér	Žiaden	Jednoduchý (Excel)	Webová aplikácia

Komunikačný softvér

Komunikačný softvér potrebujeme na bežnú komunikáciu. Patrí sem:

- Nástroje na odovzdávanie správ (mejl, telefón, SMS)
- Nástroje na odovzdávanie súborov (mejl, FTP, USB kľúč, fax, kuriér)
- Bezpečnostné nástroje (ZIP s heslom, šifrovacie pomôcky (PGP), systémové riešenie)
- Konferenčné nástroje (Skype)

Špeciálny organizačný softvér

Verzia pre tím na spoločnom pracovisku:

- Jednoduchá a rýchla implementácia
- Dáta – excelové tabuľky
- Zložité postupy – pre dispečera
- Jednoduché postupy – pre ostatných

- Programy – triviálne
- Bezpečnosť – malá

Verzia pre distribuovaný tím:

- Webová aplikácia
- Zložitejšia implementácia (cca 3 človekomesiace)
- Prehľadné a spoľahlivé rozhrania
- Bezpečnosť – vysoká

Uvedená verzia pre distribuovaný tím je reálne dosiahnuteľná aplikácia. Mohla by byť k dispozícii záujemcom, ktorých nával práce donútil narýchlo si zorganizovať nevelký tím.

SSPOL: Čo všetko je potrebné urobiť pri lokalizácii softvéru okrem prekladania

Rado Tihlárík

exe

Certifikovaný systém riadenia kvality podľa ISO 9001:2000

Certifikovaný poskytovateľ prekladateľských služieb podľa EN 15038

“ INFORMÁCIE SÚ TO, ČO POTRÉBUJETE

Trúfate si lokalizovať?

Jazyková náročnosť:

1. James Joyce – Odyseus (Ulysses)
2. James Joyce – Dublinčania
3. - 4. Charles Baudelaire – Kvety zla (poézia)
3. - 4. **Lokalizácia SW**
- :
- :
- n-2. Právne texty, marketing
- n-1. Technická dokumentácia
- n. Iné

“ INFORMÁCIE SÚ TO, ČO POTRÉBUJETE

Trúfate si lokalizovať?

Technická náročnosť:

1. Ste dobrým softvérovým inžinierom?
2. Viete naprogramovať aspoň jednoduchý skript?
3. Viete, ako fungujú kódové stránky?
4. Rozpoznáte kódy PHP, XML a JAVA?
5. Ovládáte nástroje ako Alchemy Catalyst, LocStudio, Passolo, Multilizer alebo podobné...?
6. Viete, aký je rozdiel medzi webovou aplikáciou a štandardnou aplikáciou?
7. Rozumiete tomu, čo prekladáte?

66 INFORMÁCIE SÚ TO, ČO POTREBUJETE

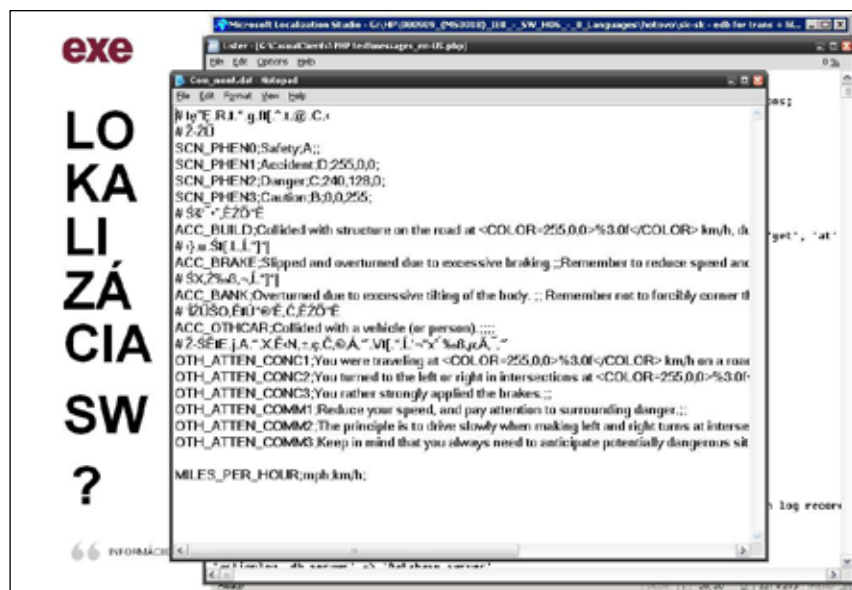
Trúfate si lokalizovať?

Rébusy dynamických SW textov:

"%5 %1 found (total %4)",

1. „Nájdene položky: %5 %1 (celkový počet: %4)“,
2. „%5 %1 nájdeneých (celkom %4)“,
3. „Našlo sa %5%1 položiek (celkovo %4) “,

66 INFORMÁCIE SÚ TO, ČO POTREBUJETE

exe

”

Požiadavky

Ideálny prekladateľ softvéru:

- vrodenný cit pre jazyk,
- oddaná láska k práci s textom,
- aspoň jedna uverejnená publikácia (kniha),
- vzdelanie v IT,
- celoživotná záľuba v IT a zbieraní SW.

Púšťať sa do SW, ak nie sú
splnené tieto predpoklady?

INFORMÁCIE SÚ TO, ČO POTREBUJETE

Požiadavky

Ideálny tím:

- ~~skúsený~~ projektový manažér,
- ~~skúsený~~ jazykový špecialista v IT,
- ~~skúsený~~ softvérový inžinier,
- ~~skúsení~~ prekladatelia,
- ~~skúsení~~ korektori.

Je možné z tohto niečo
vynechať?

Klienti

Náročný klient	☆☆☆☆
Ideálny klient	☆☆☆☆☆
Popletený klient	☆☆☆
Neskúsený klient	☆☆
Klient volutaria	-☆☆

Ako ich rozpoznať? S ktorým áno
a s ktorým nie?
Ako sa nenechať vťahnuť do
problémov?

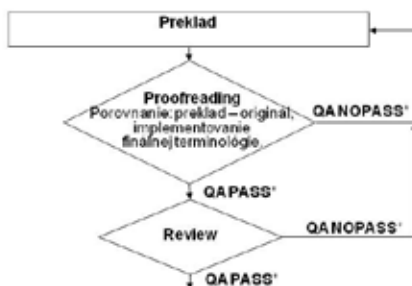
Organizácia prác

- **Posúdenie projektu a klienta:**
 - určenie metódy prekladu a veľkosti projektu.
- **Nasadenie tímu a jeho tréning:**
 - projektový manažér (PM),
 - SW inžinier (SE),
 - jazykový špecialista (LS), odborný poradca,
 - prekladatelia (T) + korektori (E).
- **Príprava projektu:**
 - winaligning, vytvorenie – priradenie TM,
 - príprava pracovných súborov,
 - príprava inštrukcií.

Organizácia prác

- LS: analýza projektu z jazykového hľadiska, definovanie glosára a TM, riadenie prác pri tvorbe glosára v priebehu projektu.

▪ Preklad

Organizácia prác

- Fáza ukončenia prekladu:
 - SE: vyčistenie súborov (Clean up), „buildovanie“, technická kontrola, DTP, odovzdanie.
- Testovanie softvéru:
 - lokalizačné,
 - funkčné.
- „Updaty“ (aktualizácie)
- Odovzdanie projektu

Kto udáva tempo?

- Know-how a štandardy prekladateľského priemyslu.
- Metodológia merania kvality prekladu.
- Microsoft – jeho technológie, objektívne hodnotenie kvality a metódy tvorby glosárov nemajú obdobu.
- Microsoft – vlastné prekladateľské nástroje, ktoré spolu s Tradosom patria k tomu najlepšiemu, čo sa dnes používa.
- Spolu s firmami Microsoft, HP, CISCO a ďalšími dnes udávajú tempo veľké svetové agentúry, ako napríklad LionBridge a SDL.

Prehľad techník LQA

Norma **LISA**

Language pair:	Language Lead:	Date:	Result:	Pass:			
Component:							
Project Number:							
Number of relevant subprojects:	1	Global	pass, error points < 1				
Number of words in sample:	5000	Major	5 points				
Max error points allowed:	40.0	Minor	3 points				
Error Category	Minor	Major	Global	Total	Tolerance	Max. allowed	Category Result
Translation accuracy	0	0	0	0	1.00	11.4	Pass
Terminology	0	2	0	15	1.00	11.4	Fail
Target language usage	0	0	0	0	1.00	11.4	Pass
Style	3	0	0	3	1.00	11.4	Pass
Spelling	4	0	0	4	1.00	11.4	Pass
Consistency	0	31	0	10	1.00	11.4	Pass
Format/Source/Target consistency	0	0	0	0	1.00	11.4	Pass
Customer Error Category 1	0	0	0	0	1.00	11.4	Pass
Customer Error Category 2	0	0	0	0	1.00	11.4	Pass
Customer Error Category 3	0	0	0	0	1.00	11.4	Pass
			Total	32			

66 INFORMÁCIE SÚ TO, ČO POTRÉBUJETE

Päťoro zásad kvality

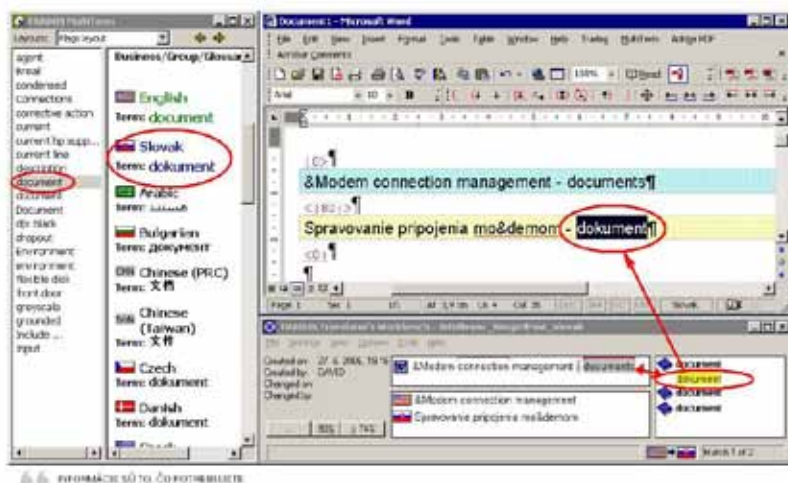
1. Používanie nástrojov CAT
2. TEP (Translation, Editing, Proofreading)
3. Používanie spoločnej TM
4. Tvorba glosára problematickej terminológie
5. Definovanie úloh v tíme:
 - projektový manažér,
 - softvérový inžinier,
 - jazykový špecialista,
 - prekladatelia,
 - editori.

66 INFORMÁCIE SÚ TO, ČO POTRÉBUJETE

Spôsoby tvorby glosárov

- Glosár dodaný klientom
- Tvorba glosára z terminológie dodanej klientom
- Terminológia/glosár generovaný extraktormi zo zdrojového textu alebo bilinguálneho textu
- Glosár vznikajúci počas prekladu

Nástroje CAT

DNES:

Dokumentácia

- SDL Trados LSP, GXT, Server, Synergy
- Helium (Microsoft)
- LogoPort (LionBridge)
- Across
- Foreign Desk

Softvér

- LocStudio (Microsoft)
- Alchemy Catalyst
- Multilizer

TREND:

- Velké serverové systémy < WEB > prekladateľ online
- Idiom Word Server, Trados Server, GXT, Across

Ďakujem za pozornosť.

Rado Tihlárík

exe

Certifikovaný systém riadenia kvality podľa ISO 9001:2000

Certifikovaný poskytovateľ prekladateľských služieb podľa EN 15038

PREKLAD ODBORNÉHO TEXTU NIELEN Z HĽADISKA TERMINOLÓGIE

Alojz Keníž

Hneď na začiatku sa mi vidí potrebné uviesť, že hoci v súčasnosti prekladám zväčša umeleckú literatúru, ako študent som začínal s prekladom odborných textov v Slovenskej technickej knižnici, ktorá v tom čase plnila úlohu agentúry VTI, čiže sprostredkúvala vedecko-technické informácie. Ani dnes sa však od odborného prekladu neodvraciam, čoho svedectvom môže byť preklad knihy Atlas druhej svetovej vojny, ktorú som preložil len nedávno, asi pred dvoma rokmi. Keď som zvažoval, či sa prihlásim na túto konferenciu, rozhodlo aj to, že okrem praktickej prekladateľskej činnosti, sa prekladu venujem aj teoreticky a navyše aj pedagogicky na odbore prekladateľstva-tlmočníctva. Z hľadiska všetkých spomínaných činností zastávam názor, ktorý pokladám za základný stavebný kameň slovenskej teórie prekladu, t.j. vychádzam z rodového pojmu preklad. Podľa tejto koncepcie pod tento pojem spadá preklad akéhokoľvek komunikátu či textu z jedného jazyka do druhého. Tým je vyjadrená jednota všeobecného a zvláštneho, pričom jednotlivé prekladateľské výkony sa pokladajú za čiastkové realizácie „ideálneho“ prekladu. To znamená, že napr. medzi odborným prekladom a umeleckým prekladom, či dokonca tlmočením niet polaritného rozdielu, lebo všetky činnosti sú si rodovo príbuzné, len čiastočne sa líšia druhovo. Rodovo ich totiž spája niekoľko spoločných a zásadných charakteristík. Všetky druhy prekladu totiž majú:

1. jazykovú (lepšie rečovú) podstatu, čím chcem naznačiť, že sa prekladá konkrétny text a nie jazyk ako systém, (známe Saussurovské rozlíšenie na langue a parole) čo v princípe znamená, že na rovine textu sa v podstate dá preložiť všetko, hoci v istých konkrétnych prípadoch môžeme diskutovať o preložiteľnosti a nepreložiteľnosti, či pretlmočiteľnosti a nepretlmočiteľnosti, no prijateľné riešenie sa dá vždy nájsť (opis, kalk, analógia, zovšeobecnenie, konkretizácia a pod.)
2. spoločný cieľ – podať v porovnaní s originálom funkčnú (najmä v nemeckej teórii sa dnes zdôrazňuje teória skoposu, teda účelu, ktorý údajne rozhoduje o tom, akú podobu naberaá výsledná verzia prekladu) invariantnú informáciu. V tejto súvislosti veľmi rýchlo uvediem

aj predstavu o invariante, ako ju poskytol B. Ilek (1977) v štúdií *Místo teorie odborného překladu v soustavě věd o překladu*: Ak dáme preložiť Newtonov gravitačný zákon do najrozličnejších jazykov, dostaneme množstvo variantov tohto zákona. Ak sa však preklady robili s ohľadom na invariant (podstatu) tohto zákona, z každej preloženej definície odvodíme jeho vzorec $F = kmM/r^2$.

3. tvorivý charakter, keďže ide o prácu s dvoma prirodzenými jazykmi na rozdiel od prekladu medzi umelými jazykmi. Predpokladá sa totiž, že každý pokus o vyjadrenie čohokoľvek v jazyku, sa chápe ako tvorivá činnosť. Existujú aj názory, ktoré s tým celkom nesúhlasia, pričom tvrdia, že množstvo výrazov v jazyku a textoch sa používa automaticky, ale z hľadiska prekladateľského s tým nemožno celkom súhlasiť, lebo aj to, čo je automatické musím použiť z hľadiska toho, či zachytáva funkčný invariant.
4. jazykový a zároveň mimojazykový prístup, tu je potrebné dodať, že pre porozumenie textu, ale i následne pri tvorbe nového textu nevystačíme iba z daným jazykovým materiálom, ale je potrebná aj mimotextová znalosť aj, vedomosť o vecnej stránke, ktorou sa text zaoberá, a takisto medzitextová vedomosť, to na čo text nadväzuje a pod.

Prekladáme teda jazykom stvárnenný komunikát alebo text, ktorý má, prirodzene, dve stránky: tematickú a jazykovú, a tie dohromady spája rovina štylistická, ktorá prirodzene v jednotlivých druhoch prekladu zohráva inú, funkčnému štýlu zodpovedajúcu úlohu. Pri odbornom preklade a tlmočení je jasné, že sa jazyková, štylistická stránku nekultivuje tak ako v umeleckom, no predsa ju nemožno zanedbávať, keďže je dôležitá predovšetkým z hľadiska celkovej zrozumiteľnosti podávaného textu. Štylistická stránka priamo odkazuje na stránku komunikačnú, lebo pri preklade ide o komunikáciu medzi autorom, prekladateľom a príjemcom oznamu. V prípade odborného textu môže ísť o komunikáciu medzi odborníkmi, teda o vyššiu rovinu odbornej komunikácie a nižšiu, keď sa odborníci prihovárajú laikom. V rámci štylistiky sa hovorí v prvom prípade o vedecko-náučnej a v druhom o populárno-náučnej komunikácii. V oboch druhoch komunikácie sa uplatňujú presné pomenovania, využíva sa terminológia, ale vo vedecko-náučnom štýle sa komunikácia orientuje na formalizáciu a schematizáciu prejavu. V populárno-náučnej komunikácii však už fungujú aj

beletristické prvky a bohatšia synonymika. Všeobecne však treba povedať, že odborný text sa neskladá len z terminológie istého odboru.

Experimentálne sa dá dokázať, že odborný text tvorí po prvé zložka čisto neutrálna, bežná:

- slová určujúce vzťahy medzi jednotlivými termínmi alebo časťami viet. Čosi ako „funkčné výrazy.“ Príklady budeme uvádzať z angličtiny. *Futhermore, aside from, in addition to, together with*, a pod.,
- výrazy, ktoré slúžia k vyjadreniu vzťahu autora k tomu, čo sa konštatuje, napr. *beyond doubt, to be sure, there is every indication*, alebo k vyjadreniu pravdepodobnosti, napr. *probably, possibly, apparently, it is widely believed that*, a pod.,
- výrazy, ktoré vyjadrujú želanosť alebo neželanosť toho, čo sa konštatuje, napr. *fortunately, unfortunately, strangely*, a pod.,
- výrazy, ktoré slúžia k bližšiemu spresneniu, prípadne k uvedeniu vety, napr. *in the first place, generally, in a broad sense, at any rate, basically, with the exception of*, a pod.,
- ustálené spojenia najrozličnejšieho druhu. Napr. *on no account, come into effect, come into being, come to power*, a pod.

Súhrn všetkých týchto spojení by sa dal nazvať „frazeológiou odbornej angličtiny“ a v našom prípade frazeológiou slovenčiny. Ako vidíme, význam niektorých idiomatických spojení sa dá odvodiť z významu jednotlivých slov, ale v mnohých prípadoch tento postup zlyháva a tu dochádza už aj na tejto rovine k nepochopeniu a zlému doslovnému prekladu. Môžeme uviesť príklady. *Be on the safe side* – byť na bezpečnej strane, namiesto neriskovať, byť opatrný. *Come to nothing* – prísť k ničomu, namiesto nepodať sa, vyjsť naprázdno, *to the full* – doplna, namiesto v plnej miere a pod.

Veľké problémy napríklad študentom robí obyčajné *before now*, čo sa prekladá už skôr. Mnohí prekladatelia idiomatiku odborného prekladu čiastočne podceňujú, prekladajú ju doslovne, z čoho vznikajú veľmi zaujímavé preklady, ktoré by sa dali celkom mierne označiť za nezrozumiteľnú spleť slov.

Ďalšiu časť odborného textu tvoria všeobecné termíny, ktoré majú tendenciu vyskytovať sa vo všetkých druhoch špecializovaných textov. Napr. *energy, element, efficiency, influence, liquid, metal, mix, mobility, radius, range*, a pod.

A poslednú zložku, prirodzene, tvorí vlastná terminológia konkrétneho odboru.

Na ilustráciu uvedieme krátky príklad z knižky Petra Janatu (1981) *Angličtina ve strojírenství* zo strany 25 o oceli.

Steel

It has already been stated, that cast-iron contains both free and combined carbon, whereas the carbon in steel occurs only in a combined form. Another important difference between the two materials consists in the fact, that steel cannot contain more than 1,7 % carbon (although in practice it is rarely more than 1,5 %) while the carbon content of cast-iron must always be higher.

There are two main types of steel: carbon steels and alloy steels. The percentage of carbon in a carbon steel largely determines its properties. The hardness of the steel increases with the carbon content while the ductibility (and the percentage elongation at fracture, which is a function of ductibility) decreases. The tensile strength of steel increases with its carbon content up to 0,83 %. Above this value it is gradually reduced.

Tento krátky text, pričom na jeho dĺžke vôbec nezáleží, lebo zistené fakty platia v podstate pre všetky texty rovnako, tvorí dohromady 133 lexikálnych jednotiek vrátane členov. Z toho je v ňom len 8 termínov, ktoré by sa dali označiť za patriace do strojárstva, do oblasti ocele (*cast-iron* – liatina, *steel* – oceľ, *carbon steel* – uhlíková oceľ, *alloy steel* – legovaná oceľ, *hardness of the steel* – tvrdosť ocele, *ductibility* – ťažnosť, *elongation at fracture* – predĺženie pri pretrhnutí, *tensile strength* – pevnosť v ťahu). Čo predstavuje len čosi vyše šesť percent. Zvyšok tvorí spomínaná frazeológia a všeobecná terminológia. Častý prekladateľský problém však predstavuje práve tento zvyšok, hoci treba pripustiť, že v oblasti strojárstva je terminológia do značnej miery vyriešená. Keď text študenti doma preložili vyšiel im takýto výsledok:

Už bolo uvedené, že liatina obsahuje aj voľný uhlík aj kombinovaný uhlík, pričom uhlík v oceli sa vyskytuje len v kombinovanej forme. Ďalší dôležitý rozdiel medzi týmito dvoma materiálmi spočíva v skutočnosti, že oceľ nemôže obsahovať viac ako 1,7 % uhlíka (hoci v praxi je to zriedka viac ako 1,5 %) zatiaľ čo obsah uhlíka v liatine musí byť vždy vyšší.

Existujú dva hlavné druhy ocele: uhlíkové ocele a legované ocele. Percento uhlíka v uhlíkovej oceli veľmi určuje jej vlastnosti. Tvrdosť ocele sa zvyšuje s obsahom uhlíka, kým ťažnosť (a percentuálne predĺženie pri pretrhnutí, čo je funkcia ťažnosti) sa znižuje. Pevnosť v ťahu ocele sa zvyšuje s jej obsahom uhlíka až do 0,83 %. Nad touto hodnotou sa postupne redukuje.

Ako vidíme študenti preložili všetky termíny správne, dali si na ich vyhľadanie záležať. Problematické sú však zvyšné časti textu, ako napríklad začiatok Už bolo uvedené, čiže tie spájajúce frazeologické výrazy typické pre anglický a samozrejme aj pre slovenský odborný text. Očividne im chýbala skúsenosť so slovenskými odbornými textami, čo je častý prekladateľský nedostatok. Keď sme však originál dôsledne interpretovali a rozobrali dospeli k takémuto prekladu:

V predchádzajúcej časti sme už uviedli, že liatina obsahuje voľný aj viazaný uhlík, pričom v oceli sa uhlík vyskytuje len vo viazanej forme. Ďalší podstatný (dôležitý) rozdiel medzi oboma materiálmi spočíva v tom, že oceľ nemôže obsahovať viac než 1,7% uhlíka (hoci v praxi len zriedka presahuje 1,5%) naproti tomu v liatine musí byť obsah uhlíka vždy vyšší.

Poznáme dva hlavné druhy ocele: uhlíkovú a legovanú oceľ. Vlastnosti uhlíkovej ocele do značnej miery určuje percento uhlíka. S obsahom uhlíka sa zvyšuje tvrdosť ocele, zatiaľ čo ťažnosť (a percentuálne predĺženie pri pretrhnutí, čo je vlastne funkcia ťažnosti) sa znižuje. S obsahom uhlíka až do 0,83% sa zvyšuje pevnosť v ťahu ocele; ak sa táto hodnota prekročí, dochádza k redukcii uvedenej vlastnosti.

Ako možno vidieť z rozoberaných textov, v oboch sa preniesol pri preklade takmer presne tematický, obsahový rozmer komunikovanej informácie, čiastočne problémovou sa stala formálna jazyková a štylistická zložka textu, ktorá mu dáva to, čo by sme mohli označiť ako domáci slovenský ráz. A o ten by sa mal prekladateľ tiež usilovať.

Ďalšou veľmi častou prekladateľskou stratégiou mnohých prekladateľov je prekladanie hádaním, čo veľmi dobre poznajú tlmočníci, ktorí často inú možnosť vo svojej komunikačnej situácii ani nemajú. Je to stratégia založená na neochote overiť si, vyhľadať si, adekvátny ekvivalent k originálnej predlohe, preto radšej komolia slovenčinu a presvedčujú seba i iných o správnosti svojho odhadu.

Znovu uvediem príklad zo svojej praxe so študentmi, ktorí sa rozhodli prekladať, t. j. kultivovať prekladom slovenský jazyk, rozširovať jeho možnosti a adekvátnym spôsobom sprostredkúvať cudzojazyčné myšlienky. Dovolím si však povedať, že tieto moje zistenia platia aj pre všetkých začínajúcich a hlavne neškolených prekladateľov, takými sú v konečnom dôsledku aj študenti, ale na rozdiel od tých, čo si trúfnu prekladať aj bez zaškolenia, oni sa rozhodli naučiť sa tomuto remeslu či umeniu v škole.

Vetu, ktorá bola prirodzene zasadená do kontextu, preložilo sedemdesiatpäť študentov:

Pass up one hamburger, and you'll save as much water as you save by taking 40 showers with a low-flow nozzle.

Ako vidieť, ide o jednoduchú vetu rozvitú bez akejkoľvek komplikovanej syntaxe, či lexikálnej obťažnosti. Celkový výsledok prekladu vyznel asi takto:

Nepovšimnutím si (vynechaním, nezjedením a pod.) jedného hamburgera ušetríte toľko vody ako osprchovaním sa 40-krát pod slabým prúdom vody (pod slabo tečúcim nadstavcom sprchy, pod tenkým prúdom vody, pod slabo tečúcou tryskou, pod úspornou hubicou a pod.)

Prvý problém vznikol so slovesom *pass up*, ktoré v americkej angličtine znamená **odmietnuť, vzdať sa**. Najväčší problém však predstavoval preklad termínu *low-flow nozzle*, ktorý zo sedemdesiatich piatich študentov preložil len jeden správne, lebo sa vraj opýtal matky, teda ani on nehľadal a nezisťoval, uveril jej a náhodou mu to vyšlo. Matka mu prezradila, že na Slovensku sa „dzindzíku“, z ktorého pri sprchovaní tečie voda, hovorí ružica, čiže v našom prípade **nízkoprietoková ružica**. K tomu môžem dodať, že mnohí študenti, ktorí si nič neoverili, všetkých veľmi rázne presviedčali o správnosti svojho nezmyselne uhádnutého pomenovania. V tomto postoji sa odráža jednak neúcta k vlastnému jazyku, jeho neznalosť a najmä nezvyk používať slovník, či slovníky, čo je možno spôsobené aj tým, že na Slovensku niet slovníkárskej tradície. Doteraz nemáme poriadny výkladový slovník slovenského jazyka, len jeho prvý diel a posledného sa zrejme už mnohí ani nedožijeme. Študenti preto nie sú naučení overovať si to, čo hovoria alebo píšu, a to sa potom stáva podhubím pre bezhraničné oča-

renie z cudzieho (a nielen jazyka), čo, prirodzene, vedie aj k jeho takmer nadšenému osvojovaniu.

Už som kdesi uviedol, že stojí veľa síl prinútiť študentov, aby si významy overovali. Vynaložená námaha sa však vypláca, lebo študenti začnú pomaly vnikáť do sveta najrozličnejších významových odtienkov, vydávajú sa na dobrodružnú cestu bádania a objavovania slovných polí a postupne zisťujú, aký úžasný nástroj je jazyk, dokonca aj ten materinský, a ako sa ním dá nádherne narábať. Tento takmer duchovný okamih považujem v prvej fáze prípravy na prekladateľskú kompetenciu za kľúčový, lebo ním sa množina študentov rozdelí na tých, ktorých tento okamih osloví a na tých, ktorí zostanú voči nemu imúnni.

Ak sa vrátíme k uvedenej vete tak adekvátny preklad, ktorý urobil študent duchovne motivovaný znie asi takto:

Ak si odpustíte jeden hamburger, ušetríte toľko vody, koľko usporíte, ak sa štyridsať ráz osprchujete pod nízkoprietokovou ružicou.

Posledná stratégia, ktorú chcem dnes spomenúť je založená na hypnóze originálu, na neschopnosti odtrhnúť sa od pôvodného textu a na doslovnej ekvivalentácii originálneho textu, čo vedie prirodzene k zjavnej neekvivalentnosti a často k nezrozumiteľnosti a zásadným omylom.

Už niekoľko rokov zadávam témy diplomových prác tak v Bratislave ako aj v Banskej Bystrici na báze kritickej interpretácie originálu a prekladu a objektívneho hodnotenia výsledného prekladateľského počinu. Takto vznikla aj práca Anny Vladárovej z Banskej Bystrice, z ktorej uvediem príklady a rozoberiem ich. Ide o dielo Timothyho Ferrisa *Seeing in the Dark*, ktoré vyšlo v slovenskom preklade pod názvom *Pohľad do tmy*. Ide v podstate o populárno-náučnú lektúru, ako vraví autor pre tzv. *stargazers*, teda pre amatérskych zízáčov, nazízáčov do oblohy, nakúkačov do tmy, či amatérskych hvezdárov. Prirodzene, knižka je popretkávaná množstvom pojmov z astronómie, ktoré sú adekvátne terminologicky pomenované, no zároveň je tiež osviežená a odľahčená beletristickými prvkami, a tým aj hovorovými jazykovými prostriedkami. Prekladať takýto text si vyžaduje jednak odborné znalosti z oblasti astronómie, popritom však aj istú dávku vyššie spomínanej tvorivosti, preto je na zváženie, kto by mal tento druh literatúry prekladať. Na úvod treba povedať, že prekladateľ je už dosť skúsený, súdiac podľa počtu kníh, ktoré preložil, diplomantka uviedla osemnásť, a podľa širokej škály odborov, ktoré prekladá. Z objektívneho

hľadiska treba pripustiť, že isté pasáže sa mu v preklade podarili a možno ich hodnotiť ako adekvátne, čiastočne dobrý dojem však kazí množstvo až zarážajúcich nedostatkov, ktoré ako diplomantka naznačila, súvisia zrejme s nedostatočnou prekladateľskou kompetenciou.

Uvedené príklady sme vybrali z kontextu tak, aby mohli v zásade fungovať aj bez neho, čiže nevytvárajú nijakú ďalšiu nevhodnú konotáciu. Najprv uvádzame originál, potom preklad a napokon náš skromný variant.

My father, who had long been interested in land crabs – when we were younger he invented a genie named Sam the Crab Man, who caused ice cream treats to materialize in the freezer on paydays. (s. 8)

Otec, ktorý sa dlho zaujímal o suchozemské druhy krabov – keď sme boli mladší, vymyslel génia menom Sam Krabí muž, vďaka ktorému sa v deň výplaty v našej chladničke zmaterializovala zmrzlina. (s. 20)

Na tejto jedinej vete sa dá odhaliť prekladateľova koncepcia, ktorú by sme si dovolili zhodnotiť takto:

Po prvé ide o nedôsledné čítanie originálu, jeho interpretáciu, ktorú môžeme v rámci chápania textovej lingvistiky (J. Dolník, E. Bajžíková, 1998) rozdeliť na prirodzenú a reflexívnu interpretáciu. Prirodzená interpretácia sa zaraďuje do jazykového správania, lebo nie je podriadená intencii, zameraniu. Reflexívna interpretácia sa však považuje už za prejav jazykovej činnosti, lebo je zámerná či intenčná. Z hľadiska tohto pohľadu prekladateľ pracuje, ako ukazuje tento príklad, len na báze prirodzenej interpretácie, bez akejkoľvek hĺbkovej reflexie. Fakticky sa kľže po povrchu, spoznáva isté jazykové vyjadrenia a na základe toho takmer od slova do slova prekladá. Ide v podstate o mechanické čítanie a mechanická je potom aj fáza preštylizovania do slovenského jazyka, hoci o štylizácii tu len sotva môže byť reč. S takýmito prekladateľskými postupmi sa stretávame u začínajúcich študentov a sotva by sme ich čakali u prekladateľa, ktorý už preložil poriadnu hrbu kníh. Jasne sa tu ukazuje, že chýba spätná väzba, či už redakčná alebo spoločenská a zároveň aj teoretická a praktická príprava na preklad, zrejme samostatne, amatérsky sa dá len veľmi ťažko získať alebo naučiť.

Po druhé ide o vyslovene mechanické, doslovné preberanie jazykovej štruktúry, syntaxe originálu, so všetkými chybami a prirodzene aj o lexikálnu doslovnosť.

Ťažko povedať prečo je v prvej časti vety vzťažná spojka ktorý, keď následne po nej nič nenasleduje, čo by výpoveď doplnilo. Prečo prekladateľ uviedol, že otec sa zaujímal o **druhy** krabov, keď on zrejme pozoroval suchozemské kraby, na ktoré práve narazil. Pomlčka nie je v tejto slovenskej vete namieste, radšej sa asi mala použiť spojka a.

Prvú časť vety by sme preto navrhli preložiť takto: **Náš otec sa dlhé roky zaujímal o suchozemské kraby, a keď sme boli malí, vymyslel...** Teraz nasleduje problém s tým, čo otec vymyslel. V angličtine pomenovanie *Sam the Crab Man* je úplne ústojné, a má v sebe aj zvukové zhodu, ktorá sa deťom páči *Sam-Man*. Navyše existujú postavy ako *the Batman*, *the Spiderman* a pod. V slovenčine však tvoriť zloženiny na takomto princípe nie je produktívne, lebo naša tradícia sa o nič podobné neopiera. Ide predsa o deti a tie poznajú alebo by mali poznať, o čo by sme sa všetci mali pričiniť, naše rozprávky, čiže môj návrh by bol, hoci nemusí byť najlepší, napríklad **Samko Krabko**, ako **Janko Hraško**, čím je zachovaná aj zvuková zhoda. V tejto chvíli však treba upozorniť na skutočnosť, že podľa prekladateľa otec deťom vymyslel génia, hoci anglické *genie* znamená **džin**, teda zlý alebo dobrý duch z orientálnych náboženstiev. V našom prípade ide, samozrejme, o dobrého ducha, ktorý v chladničke (mimo chodom *freezer* sa už len zastaralo chápe aj ako chladnička, dnes ide o mrazničku, lebo celkom logicky by sa zmrzlina v bežnej chladničke roztopila) nezmaterializoval (nezhmotňoval) predsa zmrzlinu, to by si deti sotva vedeli predstaviť. Preto navrhujeme takéto znenie: **Náš otec sa dlhé roky zaujímal o suchozemské kraby, a keď sme boli malí, vymyslel dobrého džina Samka Krabka, ktorý pre nás vedel vždy po výplate vykúziť v mrazničke zmrzlinu.**

Prejdime k druhému príkladu:

High energie physicists, adept at calculating how such a simple system evolved over time, have been able to test some of their calculations against observations made in particle accelerators and out among the galaxies.
(s. 275)

Jadroví fyzici, adepti na výpočet, ako sa tento jednoduchý systém vyvíjal v priebehu času, boli schopní otestovať niektoré výpočty porovnaním pozorovaní vykonanými v urýchľovačoch častíc s pozorovaniami v priestore medzi galaxiami.

Ak hneď začneme jadrovými fyzikmi, nie sme si celkom istí, či ide o to pravé orechové, keď hovoríme o vesmírnom priestore, ale to nie je naša parketa, horšie je, že *adept at...* prekladateľ preložil ako adepti a to len ťažko pochopiť, keďže tvar nie je ani v množnom čísle *adepts*. Podľa Slovníka cudzích slov znamená označenie adept: mladý pestovateľ nejakého vedného odboru alebo umenia a pod., začiatovník, stúpenec, žiak, nasledovník. Na druhej strane *adept at* sa rovná: **zbehlý, obratný, skúsený, odborne zdatný**, čiže diametrálne čosi iné ako v našom kontexte. Typická chyba v rámci faux amis (falošných priateľov), vyplývajúca z hypnózy originálu a následnej doslovnosti.

Náš skromný návrh by znel takto:

(Jadroví fyzici) schopní vypočítať, ako sa v priebehu času tento jednoduchý systém vyvíjal, dokázali obhájiť niektoré zo svojich výpočtov aj s ohľadom na pozorovania vykonané v urýchľovačoch častíc a v priestore medzi galaxiami.

Uvedieme ešte tri príklady jeden za druhým:

„Excuse me,“ *I said to the graduate student who was holding forth.* (s. 18)

„Prepáčte,“ povedal som doktorandovi, ktorý sa pred nami predvádzal svojimi vedomosťami.

Z hľadiska komunikačnej perspektívy tejto vety očividne ide o to, že bolo treba mladého človeka zastaviť, lebo sa priveľmi predvádzal. Z tohto hľadiska je jasné, že slovom prepáčte by sme to v našom kontexte asi nerobili. Označenie *graduate* znamená v anglickej angličtine absolventa vysokej školy, akademicky vzdelaného človeka, v americkej angličtine ide o absolventa akejkoľvek školy, dokonca aj kurzu. Doktorand je však postgraduálny študent, študujúci ďalej po ukončení riadneho štúdia. *Hold forth* znamená dlho rozprávať o niečom, poučovať niekoho, predvádzať sa, kázať v negatívnom, opovržlivom zmysle. Preto si dovoľíme navrhnúť svoje riešenie:

„Hádám by stačilo,“ upozornil som nedávno skončeného vysokoškolsáka, ktorý nám prednášal ani univerzitný profesor.

We amateurs have day jobs (s. 55)

My amatéri máme svoje denné zamestnanie. (s. 74)

V tomto prípade ide opäť o jasnú hypnózu originálu alebo ako to pomenúva Pavel Branko (1990) o mechanické gravitačné prenosy, čím chcel naznačiť, že prekladateľ sa nedokáže vzoprieť gravitačnému pôsobeniu (poľu) originálu a podlieha mu, prispôsobuje sa mu. Slovenská veta je založená na plnovýznamovom slovese, ktoré ju dynamizuje. Správna a presná voľba slovesa pri preklade do slovenčiny do značnej miery dotvára celkovú hodnotu vety. Od preberaných konštrukcií menného vyjadrovania z angličtiny na báze pomocné sloveso plus podstatné či prídavné meno sa stáva slovenská veta ťažkopádna až ťarbavá. Dnes bežne v médiách, ale vplyvom sugescie aj v bežnom hovorovom prejave, počujeme, že ľudia u nás majú sex, teda sa už nemilujú ani nesúložia. Ktovie kde ten sex majú, či pod pazuchu alebo na bruchu, lebo doteraz sme mali len nádchu, angínu alebo žalúdočné vredy. To isté platí aj o uvedenej vete z analyzovaného prekladu. Pôvodný autor chcel vyjadriť skutočnosť, že amatérski hvezdári nemôžu civieť do oblohy celé noci, lebo musia chodiť do roboty. Preto navrhujeme takéto riešenie:

My amatéri musíme chodiť aj do práce.

Edmond Halley, after whom the comet is named, was an amateur whose accomplishments – among them a year observing from st. Helena, a South Atlantic Island so remote that Napoleon Bonaparte was sent there forty years later, to serve out his second and terminal exile – eventually got his name Astronomer Royal. (s. 33)

Edmond Halley, po ktorom je pomenovaná najznámejšia kométa, bol amatér a vďaka získaným poznatkom – medzi nimi aj ročným pozorovaním zo sv. Heleny, ostrova v južnom Atlantiku, kde trávil svoje vyhnanstvo, kam ho do druhého a posledného exilu poslal Napoleon Bonaparte štyridsať rokov predtým – nakoniec získal titul kráľovského astronóma. (s. 49)

V tejto vete sa prekladateľ dopustil azda najväčšieho vecného negatívneho posunu, ktorý prechádza až do nezmyslu. Nie je možné, aby Napoleon posielal Halleyho do vyhnanstva, keď sa narodil 27 rokov po jeho smrti. Halley 1656 – 1742, Napoleon 1769 – 1821. Ponúkame jednu z možných verzií prekladu.

Edmond Halley, po ktorom je pomenovaná kométa, bol amatér, ale vďaka svojím vedeckým objavom – niektoré z nich urobil aj počas ročného pozorovania na ostrove sv. Heleny, ktorý sa nachádza v takej vzdialenej južnej časti Atlantického oceána, že sem o štyridsať rokov poslali do druhého a posledného vyhnanstva Napoleona Bonaparta – si napokon vyslúžil post kráľovského astronóma.

Na záver by sme chceli poznamenať, že touto svojou krátkou úvahou a uvedením niekoľkých príkladov s ich stručnou interpretáciou (príkladov by sa však dalo uviesť omnoho viac) sme chceli poukázať na skutočnosť, že v odbornom texte, či už vedecko-náučnom alebo populárno-náučnom sa nemožno sústreďovať len na terminologickú stránku textu, ale je potrebné venovať zvýšenú pozornosť aj neterminologickej lexikálnej sémantike a predovšetkým štýlu, keďže cieľom prekladateľových snáh by mala byť štylistická (translačná) ekvivalencia, ktorá sa v konečnej fáze realizuje v celkovej adekvátnosti preloženého textu.

Literatúra

- Ilek, B. 1977: *Místo teorie odborného překladu v soustavě věd o překladu*. In: *Preklad odborného textu*, Bratislava: SPN.
- Janata, P. 1981: *Angličtina ve strojírenství*. Praha: Nakladatelství technické literatury.
- Dolník, J., Bajžíková, E. 1998: *Textová lingvistika*. Bratislava: STIMUL.
- Branko, P. 1990: *Stálo to zato? (K novému překladu próz Jacka Londona)*. In: *Romboid* roč. 25, č. 4.

VIACJAZYČNOSŤ – PRIEREZOVÁ POLITIKA EÚ

Veronika Boráková

Ako povedal Umberto Eco, preklad je jazykom Európy. Jeho myšlienku ďalej rozvíja komisár EÚ Leonard Orban zodpovedný za oblasť viacjazyčnosti, ktorý v tejto súvislosti dodáva: „Podľa mňa je preklad jedným z výrazov viacjazyčnosti. Spoločnosť nie je viacjazyčná len vtedy, keď jej občania ovládajú rôzne jazyky, ale aj vtedy, keď jej jazyky navzájom neustále komunikujú prostredníctvom prekladu. Preklad je vlastne neustálym dialógom medzi autorom, prekladateľom a čitateľom. V Európe to poznáme veľmi dobre, keďže dialóg je podstatou nášho spolužitia.“

Preklad vo všetkých svojich podobách je nepochybne kľúčom k dialógu medzi kultúrami, akýmsi intelektuálnym mostom medzi takzvanými malými a veľkými jazykmi. Je dôležitý aj pri učení sa cudzích jazykov, má význam z hľadiska začleňovania migrujúcich pracovníkov, zachovania identity, podpory gramotnosti, schopnosti hovoriť materinským jazykom a nových technológií.

Jazyky a ich potenciál

Preklad je jedným zo základných aspektov novej stratégie pre viacjazyčnosť, ktorú Komisia uviedla do života vo svojom oznámení Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov z 18. septembra, s príznačným názvom „Viacjazyčnosť: devíza pre Európu a spoločný záväzok“.

V dokumente sa vyzdvihuje harmonické spolunažívanie mnohých jazykov v Európe, z ktorého Európska únia vychádza pri svojej vízii symbolickej jednoty v rozmanitosti predstavujúcej jeden zo základných kameňov európskeho projektu.

Jazyky sú jedným z charakteristických znakov kultúrnej identity, ale zároveň predstavujú súčasť spoločného dedičstva. Môžu slúžiť ako most k iným ľuďom, otvoriť prístup k iným krajinám a kultúram a podporovať vzájomné porozumenie. Úspešná politika viacjazyčnosti môže zlepšiť životné šance občanov, predovšetkým zvýšiť ich zamestnateľnosť, uľahčiť prístup k službám a právam a prispieť k solidarite prostredníctvom medzikultúrneho dialógu a sociálnej súdržnosti. Z tohto pohľadu sa môže

jazyková rozmanitosť stať cennou devízou, najmä v súčasnom globalizovanom svete.

Motto Európskej únie „Jednota v rozmanitosti“ je odrazom viacjazyčnosti, ktorá je jednou z profilových čŕt EÚ. Európska únia vždy považovala svoje jazykové bohatstvo za cennú devízu, nie za príťaž - preto aktívne presadzuje politickú a hospodársku integráciu svojich členských štátov, a pritom podporuje právo svojich občanov komunikovať vo svojom vlastnom jazyku.

Prehľad hlavných bodov politiky

Pre portfólio viacjazyčnosti je typický výrazný *horizontálny rozmer* vďaka úzkej súčinnosti s ostatnými politikami Európskej únie, napríklad v oblasti kultúry, komunikácie, sociálnej politiky, zamestnanosti, spravodlivosti, slobody či bezpečnosti. Preto by sa mali naďalej skúmať jej prínosy pre tvorbu a formovanie politík EÚ na vnútornej, ako aj vonkajšej úrovni a čo najviac podporovať jej výhody.

Politika viacjazyčnosti má širokú škálu zainteresovaných strán na miestnej, regionálnej, národnej úrovni a úrovni EÚ.

V nadväznosti na prijaté oznámenie povedie Komisia štruktúrovaný dialóg v piatich oblastiach:

- 1) **Vzdelávanie:** Prostredníctvom otvorenej metódy koordinácie v rámci procesu Vzdelávanie a odborná príprava 2010 bude spolupracovať s členskými štátmi a zameria sa na posilnenie viacjazyčnosti v novom strategickom rámci pre spoluprácu po roku 2010 (2+1 jazyky).
- 2) **Medzikultúrny dialóg:** Vytvorí platformu s médiami, kultúrnymi organizáciami a inými zainteresovanými stranami občianskej spoločnosti s cieľom viesť diskusie a vymieňať si postupy na podporu viacjazyčnosti pre medzikultúrny dialóg.
- 3) **Podnikanie:** V nadväznosti na podnikateľské fórum zriadi stály rámec pre spoluprácu s príslušnými zainteresovanými stranami.
- 4) **Synergia oblastí 1 – 3:** Bude zbierať a šíriť osvedčené postupy a systematicky podporovať synergie medzi uvedenými tromi fórami. Pravidelne bude monitorovať pokrok, napríklad usporiadaním jazykovej konferencie EÚ každý druhý rok.

- 5) **Prierez:** Bude presadzovať viacjazyčnosť v príslušných politikách EÚ a realizáciu uvedených činností.

V partnerstve s členskými štátmi Komisia uskutoční celkovú revíziu implementácie tejto politiky v roku 2012.

Podrobnejšie o novej politike viacjazyčnosti

Komunikácia a solidarita

V obnovennej sociálnej agende Komisie prijatej 2. júla 2008 sa ustanovil nový prístup k riadeniu zmeny vo svete globalizácie so zameraním na kľúčové zásady príležitostí, prístupu a solidarity. Vo viacjazyčnej Európskej únii to znamená, že: príležitosti komunikovať na príslušnej úrovni by mali byť dostupné pre všetkých v záujme realizovania svojho vlastného potenciálu a využitia príležitostí dostupných v rámci modernej EÚ. Zároveň by mali mať občania prístup k adekvátnemu jazykovému vzdelávaniu alebo k iným prostriedkom uľahčujúcim komunikáciu tak, aby neexistovala žiadna zbytočná jazyková prekážka života, práce či komunikácie v EÚ. Okrem toho, v duchu solidarity, by aj tí ľudia, ktorí napríklad nie sú schopní naučiť sa iné jazyky, mali mať možnosti a primerané prostriedky na dosiahnutie efektívnej komunikácie v rámci viacjazyčného prostredia.

Odborné analýzy portfólia

V oznámení Komisie z roku 2005 **Nová rámcová stratégia pre viacjazyčnosť** sa opätovne potvrdila hodnota jazykovej rozmanitosti a odhalila potreba širšej politiky na podporu viacjazyčnosti v súlade s odporúčaním nezávislej skupiny pre viacjazyčnosť na vysokej úrovni. Správnosť tejto analýzy sa potvrdila aj širokými konzultáciami v rokoch 2007 a 2008, ktorých súčasťou bola online diskusia s viac ako 2400 reakciami, ako aj dve poradné skupiny, ktoré podávali správy o prínose viacjazyčnosti pre medzikultúrny dialóg a o úlohe jazykov v podnikateľskej sfére. Komisia vypočula aj ostatné inštitúcie EÚ. Európsky parlament podal niekoľko zaujímavých správ a vyžiadali sa aj názory Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru a Výboru regiónov. Prvá ministerská konferencia Rady o viacjazyčnosti sa konala 15. februára 2008 s cieľom pripraviť pôdu pre širšiu politiku.

Netreba však zabúdať na to, že kľúčovými tvorcami rozhodnutí o jazykovej politike, ako aj o regionálnych a menšinových jazykoch (v zmysle Európskej charty regionálnych a menšinových jazykov Rady Európy) sú členské štáty. O jazykových otázkach rozhodujú mnohé ďalšie orgány: poskytovatelia vzdelávania, regionálne a miestne organizácie, sociálni partneri, médiá a služby. Komisia spolupracuje s členskými štátmi a zainteresovanými stranami podľa zásady subsidiarity a naďalej im bude pomáhať v ich úsilí (napríklad uľahčovaním výmeny osvedčených postupov).

Jazyky EÚ – Babylon bez chaosu

Súčasnú európsku spoločnosť prechádzajú v dôsledku globalizácie, technologického pokroku a starnúcej populácie rýchlymi zmenami. Vysoká mobilita – 10 miliónov Európanov v súčasnosti pracuje v iných členských štátoch – je dôležitým signálom tejto zmeny. Ľudia čoraz častejšie prichádzajú do kontaktu s obyvateľmi iných krajín a čoraz väčší počet ľudí žije a pracuje mimo svojej krajiny. Tento proces ešte zintenzívnilo nedávne rozširovanie EÚ, ktorá má v súčasnosti 500 miliónov občanov, 27 členských štátov, 3 abecedy a 23 úradných jazykov EÚ, pričom niektoré z nich sú rozšírené na celom svete. Asi 60 ďalších jazykov zároveň tvorí súčasť dedičstva EÚ a hovorí sa nimi v určitých regiónoch alebo medzi niektorými skupinami. Široké spektrum „nových“ jazykov prinášajú do Európy najmä prisťahovalci z iných končín sveta: podľa odhadov žije na území EÚ minimálne 175 národností. Vďaka týmto a iným faktorom sa Európa stáva ešte viac medzinárodnejšou a viacjazyčnejšou.

Takáto výrazná jazyková rozmanitosť je síce obohacujúca, no bez vhodných politík prináša problémy. Môže prehĺbiť komunikačnú medzeru medzi ľuďmi z rozličných kultúr a zväčšiť sociálne rozdiely, napríklad aj vytláčaním monolingválnych obyvateľov z pracovného trhu (ľudia ovládajúci viac jazykov získavajú lepší prístup k pracovným príležitostiam). „Beztvará“ jazyková zmes by mohla brzdiť cezhraničnú administratívnu spoluprácu medzi členskými štátmi v EÚ, ako aj fungovanie miestnych služieb, napríklad nemocníc, súdov, pracovných agentúr atď.

Aktuálnou výzvou je teda minimalizácia prekážok, s ktorými sa občania a spoločnosť v EÚ stretávajú, a ich povzbudzovanie k tomu, aby využili príležitosti, ktoré viacjazyčnosť ponúka. Zároveň sa ukazuje, že jazyky môžu byť devízou v prospech európskej spoločnosti ako takej.

Učíme sa jazyky

V oblasti jazykového vzdelávania je kľúčovým nástrojom barcelonský cieľ – komunikácia v materinskom jazyku plus dvoch iných jazykoch. V tejto súvislosti je potrebné realizovať konkrétne opatrenia pre veľkú časť európskej spoločnosti, ktorá ešte stále nevyužíva výhody viacjazyčnosti. Ide o tých, ktorí hovoria iba jedným jazykom alebo majú problémy naučiť sa svoj prvý cudzí jazyk – sú to najmä ľudia s predčasne ukončenou školskou dochádzkou, starší občania a iní dospelí, ktorí už nie sú účastníkmi vzdelávacieho procesu. V oznámení sa pripomína akútna potreba nových vzdelávacích riešení, ktoré by sa priblížili práve týmto skupinám (so zvláštnym zreteľom na zábavno-vzdelávacie metódy, moderné médiá a technológie a podobne).

V nadchádzajúcom období bude potrebné venovať viac úsilia podpore jazykového vzdelávania dospelých a mladých ľudí v odbornom vzdelávaní a príprave, ktoré by malo byť prispôbené ich osobným potrebám a schopnostiam.

Ovládanie niekoľkých cudzích jazykov (ako aj znalosť danej kultúry a jej zvyklostí) predstavuje konkurenčnú výhodu: obchodné spoločnosti čoraz častejšie požadujú zručnosti vo viacerých jazykoch/kultúrach, aby mohli podnikáť nielen v EÚ, ale aj v zahraničí. Existujú empirické dôkazy, že zručnosti vo viacerých jazykoch podporujú kreativitu a inovácie: viacjazyční ľudia si totiž uvedomujú, že problémy možno riešiť rôznymi spôsobmi podľa konkrétneho jazykového a kultúrneho kontextu a nadobudnuté skúsenosti môžu využívať pri hľadaní nových riešení.

System jazykového vzdelávania

Programy celoživotného vzdelávania by mali byť prístupné všetkým občanom EÚ. Programy v rámci programu celoživotného vzdelávania: http://ec.europa.eu/education/policies/lang/learn/index_en.html#

Štúdium alebo práca v zahraničí je jedným z najefektívnejších spôsobov učenia sa iných jazykov a kontaktovania sa s inými kultúrami. Študenti v programe Erasmus uviedli zlepšenie jazykových zručností ako najväčší prínos svojho pobytu v zahraničí. V učebných osnovách by sa mali čo najlepšie využiť výmeny, partnerstvá, alebo tzv. „e-twinning“ so školami v iných krajinách.

Doteraz profitujú z približovania sa k cieľu „materinský jazyk plus dva“ najmä študenti všeobecného vzdelávania, zatiaľ čo v odbornom vzdelávaní sa zabezpečuje len veľmi obmedzená výučba jazykov, ale zvýšenú pozornosť treba venovať aj aktualizácii kompetencií dospelých počas celého života. Občania by mali byť aktívnejšie zapojení do definovania širšieho výberu vyučovaných jazykov s prihliadnutím na ich záujmy a potreby. Z prieskumov Eurobarometra napríklad vyplýva, že mnohí monolingválni občania (najmä pracujúci s relatívne nízkou kvalifikáciou) uvádzajú ako hlavný dôvod, prečo sa neučia jazyky, nedostatok času a motivácie, ale aj neflexibilné vyučovacie postupy. Osobitnou výzvou je preto posilnenie jazykového vyučovania dospelých. Jazykové vyučovanie mimo formálneho vzdelávania by malo vo vyššej miere využívať spomínané médiá, nové technológie, kultúrne a voľnočasové aktivity.

Komisia nedávno prijala oznámenie o európskej spolupráci pre školy a privítala uznanie kľúčovej úlohy učiteľov pri zlepšovaní jazykových a medzikultúrnych zručností v záveroch Rady o medzikultúrnych kompetenciách a viacjazyčnosti. Konkrétne sa identifikovala nevyhnutnosť umožniť učiteľom stráviť určitý čas v zahraničí, aby si zlepšili plynulosť v jazykoch, ktoré vyučujú, a zdokonalili svoje medzikultúrne zručnosti. Mobilita učiteľov je v súčasnosti veľmi nízka z mnohých dôvodov: kvôli problému spojeným s nedostatkom prístupu k učiteľskej profesii v zahraničí, nedostatku profesijnej motivácie či dokonca kariérmu znevýhodneniu, ale aj kvôli skostnateným mechanizmom pre bilaterálne a multilaterálne výmeny. V mnohých prípadoch jazyky vyučujú špecialisti bez filologického vzdelania, ktorí nehovoria plynule jazykom, ktorý vyučujú, a preto by im mala byť poskytnutá adekvátne príprava v oblasti metodiky jazykového vyučovania.

V nedávnej minulosti sa v oblasti jazykovej prípravy vynoril nový problém: učitelia národného jazyka sú čoraz častejšie konfrontovaní s triedami so študentmi s rôznymi materinskými jazykmi. Z tohto dôvodu učiteľ nevyhnutne potrebuje špecializovanú prípravu v oblasti techník vyučovania svojho rodného jazyka v prípade študentov, ktorým je „štátny jazyk“ druhým alebo úplne cudzím jazykom.

Cudzie jazyky v domácom prostredí

V rámci EÚ je nemálo oblastí s úspešným kombinovaním regionálneho či menšinového jazyka s národným jazykom. Obyvatelia takýchto komunít často dosahujú pozoruhodné výsledky v ovládaní cudzích jazykov. V súčasnom kontexte zvýšenej mobility a migrácie je ovládanie cudzích jazykov nevyhnutné v záujme úspešnej integrácie občanov do spoločnosti. Je prirodzené, že tzv. „nerodení hovorcovia“ by mali jazyk hostiteľskej krajiny začleniť do svojej kombinácie jazykov „jeden jazyk plus dva“.

V našej spoločnosti sa takisto stretávame s nedostatočným využívaním existujúcich jazykových zdrojov: materinské jazyky, ale aj jazyky miestnych a susedných komunít si iste zaslúžia viac pozornosti. S cieľom zabezpečiť užšie kontakty medzi komunitami vyvinula poradná skupina Komisie pre viacjazyčnosť a medzikultúrny dialóg koncepciu „osobného adoptívneho jazyka“, ktorá bude predmetom ďalšieho odborného preskúmania a konzultácií.

S cieľom uľahčiť cezhraničné poskytovanie a prijímanie služieb (napríklad aj v súvislosti prekonávaním spomínaných jazykových bariér v novom prostredí) sa bude podporovať zriadenie jednotných kontaktných miest na vnútroštátnej úrovni do konca roka 2009 v súlade so smernicou o službách, v ktorej sa ustanovuje zriadenie týchto miest na účely poskytovania potrebných informácií v rôznych jazykoch poskytovateľom služieb z iných členských štátov, ako aj príjemcom služieb.

Osobitná pozornosť by sa mala venovať právnemu prekladu a tlmočeniu. Vzhľadom na rastúcu profesionálnu a osobnú mobilitu občanov EÚ medzi členskými štátmi je pravdepodobné zvýšenie dopytu po takejto podpore, keďže počet prípadov týkajúcich sa osôb s obmedzenými zručnosťami v jazyku súdneho procesu sa zvyšuje. S cieľom priblížiť viacjazyčnosť občanom bude Komisia strategicky využívať príslušné programy a iniciatívy.

Jazyky a prosperita

Viacjazyčné spoločnosti sú dôkazom toho, ako sa môže jazyková rozmanitosť a investovanie do jazyka a medzikultúrnych zručností premeniť na skutočnú devízu pre prosperitu prinášajúcu výhodu pre celú spoločnosť.

Niektorými európskymi jazykmi sa hovorí na celom svete. Ide o cenný nástroj komunikácie v oblasti podnikania.

Podnikateľské fórum o viacjazyčnosti (Lepšie výsledky spoločností vďaka jazykom, júl 2008; http://ec.europa.eu/education/languages/news/news1669_en.htm) odporučilo zvýšiť konkurencieschopnosť a zamestnateľnosť pomocou lepšieho manažmentu jazykovej rozmanitosti. Fórum upozornilo na fakt, že pre spoločnosti v EÚ sú čoraz dôležitejšie rýchlo sa rozvíjajúce trhy v Brazílii, Rusku, Indii a Číne a pre konkurencieschopnosť na nich sú potrebné adekvátne jazykové zručnosti. Hlavná výzva preto spočíva v tom, aby sa viacjazyčnosť stala súčasťou všetkých stratégií zameraných na rozvoj ľudského kapitálu. V štúdií Komisie o vplyve nedostatočných znalostí cudzích jazykov v podnikaní na ekonomiku EÚ sa odhaduje, že 11 % vyvážajúcich malých a stredných podnikov (MSP) z EÚ prichádza o obchody kvôli jazykovým bariéram. Hoci angličtina hrá vedúcu úlohu ako svetový jazyk podnikania, sú to práve ostatné jazyky, ktoré pre spoločnosti EÚ predstavujú konkurenčnú výhodu a zabezpečujú im prístup na nové trhy. Lepšie jazykové zručnosti sú devízou vo všetkých činnostiach, a nielen v oblasti predaja a marketingu. Každá spoločnosť prichádza do styku s rôznymi kategóriami poskytovateľov služieb a prvotných dodávateľov.

V mnohých prípadoch však najmä MSP nemajú dostatočné „know-how“ či zdroje na začlenenie jazykov do svojich podnikateľských plánov. Multikultúrne pracovné sily potrebujú adekvátne školenie v jazyku svojej spoločnosti, avšak spoločnosti musia zájsť ešte ďalej a nájsť kreatívne spôsoby využívania jazykových zdrojov, ktorými, aj keď možno zatiaľ len pasívne alebo nepriamo, disponujú ich pracovníci s významnými medzikultúrnymi zručnosťami.

Vhodné stratégie jazykového manažmentu by mali mať pozitívny vplyv aj na „jazykový priemysel“, ktorý poskytuje služby v oblasti prekladu a tlmočenia a multilingválnych technológií. Mnohé podnikateľské subjekty majú eminentný záujem investovať do jazykovej prípravy a spolu s vnútroštátnymi, regionálnymi a miestnymi orgánmi vytvoriť verejno-súkromné partnerstvá, ktoré pomáhajú podnikateľskej komunite, najmä MSP, financovať jazykové kurzy a vyvíjať ďalšie metódy zlepšovania jazykových stratégií.

Médiá, nové technológie a preklad

Médiá, nové technológie a služby v oblasti tradičného a automatického prekladu môžu priniesť čoraz väčšiu rozmanitosť jazykov a kultúr v EÚ bližšie k občanom a zabezpečiť prostriedky na prekonanie jazykových bariér. Môžu tiež zohrať dôležitú úlohu pri odstraňovaní týchto prekážok a umožniť občanom, spoločnostiam a vnútroštátnym správam využívať príležitosti jednotného trhu a čoraz globálnejšej ekonomiky. Médiá majú vďaka svojmu komplexnému záberu a širokému cezhraničnému dosahu obrovský potenciál pri podpore medzikultúrneho dialógu. Zároveň sú vynikajúcim zdrojom neformálneho osvojovania si jazykov prostredníctvom tzv. „edutainmentu“ (zábavného vzdelávania/education through entertainment) alebo napríklad filmov s titulkami.

Každodenne sa stretávame s nesmiernym množstvom informácií v rôznych jazykoch. V rámci interaktívneho dialógu EÚ s verejnosťou je preto dôležité zabezpečiť občanom prístup k informáciám a službám tak, aby ich mohli využívať prostredníctvom internetu a mobilných zariadení bez ohľadu na jazykové bariéry.

Hlavným cieľom v kontexte i2020 (politický rámec pre informačnú spoločnosť) je vytvoriť jednotný európsky informačný priestor prostredníctvom zabezpečenia bezproblémového prístupu k službám založeným na IKT a zlepšenia podmienok pre vytváranie bohatého viacjazyčného obsahu. Jednou z ambícií projektu je zabezpečiť, aby informačné a komunikačné technológie (IKT) dokázali rozlišovať jazyky a podporovali vytváranie obsahu v rôznych jazykoch.

Inštitúcie EÚ používajú moderné prostriedky umožňujúce preklad a tlmočenie do viacerých jazykov – tradičný a automatický preklad (prekladové softvéry, pamäte, databázy – EURAMIS, IATE, EURLEX) sú dôležitou súčasťou politiky viacjazyčnosti, ktorá výrazne uľahčuje výmenu informácií medzi vnútroštátnymi orgánmi a zlepšuje cezhraničnú administratívnu spoluprácu. EÚ do komunikácie so širšou verejnosťou zapája najnovšie výtobytky techniky (využíva videokonferencie, internetové diskusie, webové prenosy z konferencií a iných podujatí). EÚ aktívne podporuje využívanie existujúcich a vývoj nových informačných technológií.

Vráťme sa však na chvíľu k tradičnému prekladu: ide o nenahraditeľný prostriedok sprístupnenia iných kultúr. Súčasťou európskeho kultúrneho dedičstva sú diela pôvodne napísané v rôznych jazykoch, avšak spoločné

nám všetkým. Hlavný podiel na tomto kultúrnom dedičstve má dlhá tradícia umeleckého prekladu. EÚ vyzýva na jej posilnenie v záujme vytváranie hodnotných prekladových diel, ktoré pôvodné diela napísané v iných jazykoch sprístupňujú širšej medzinárodnej verejnosti.

Komisia sa aj naďalej usiluje o vymedzenie synergií medzi iniciatívami a programami podporujúcimi preklad s cieľom uľahčiť prístup k nášmu spoločnému kultúrnemu dedičstvu a podporiť rozvoj európskej verejnej sféry. Na tento účel bude podporovať titulkovanie a šírenie produkcie európskych médií (zaväzuje sa usporiadať konferenciu o úlohe prekladu pri podpore otvorenosti, porozumenia a dialógu medzi kultúrami), projekty jazykových a komunikačných technológií, využívať preklad na plynulý chod vnútorného trhu EÚ a administratívnu spoluprácu podľa smernice o službách.

Viacjazyčnosť – politika pre občana

Význam viacjazyčnosti je ďalekosiahly, no jej cena priam zanedbateľná: v rámci EÚ s 27 členmi stoja jedného občana všetky služby viacjazyčnosti (vrátane prekladu a tlmočenia) vo všetkých inštitúciách EÚ len 2 eurá ročne. Náklady na viacjazyčnosť predstavujú menej ako 1 % rozpočtu celej EÚ.

Prierezovosť či horizontálny rozmer politiky viacjazyčnosti, t.j. jej komplexný charakter zasahujúci takmer do všetkých oblastí života, robí túto politiku výnimočnou v porovnaní s inými úzko špecializovanými politikami EÚ. Jazyk – teda komunikácia je každodennou realitou, bytostnou súčasťou existencie každého z nás. Všetci z nás predsa chápu potrebu a význam komunikácie, no nie každému sú jasné napríklad otázky vedecko-technických postupov alebo finančné rámce. Práve „ľudovosť“ alebo lepšie povedané blízkosť tejto politiky občanovi je motiváciou pre ľudí z rôznych sfér (teda nielen jazykovedcov, pedagógov a prekladateľov), aby sa spontánne a bez ostychu zapájali do verejných konzultácií či programov na niektorej z vhodných platforiem tejto politiky.

Návšteva komisára Leonarda Orbana

Novú stratégiu viacjazyčnosti prišiel na Slovensko osobne predstaviť komisár pre viacjazyčnosť Leonard Orban v dňoch 23. a 24. októbra.

Stretol sa s predstaviteľmi zúčastnených strán v oblasti viacjazyčnosti: zúčastnil sa na diskusnom fóre venovanom téme viacjazyčnosti na Ministerstve zahraničných vecí za prítomnosti ministra zahraničných vecí Jána Kubiša. S podpredsedom vlády SR pre vedomostnú spoločnosť, európske záležitosti, ľudské práva a menšiny Dušanom Čaplovičom sa stretol na pracovnom obede, na ktorom spoločne prerokovali viaceré aspekty politiky viacjazyčnosti ako aj dôležitosť konzistentnej terminológie. Navštívil aj Ministerstvo školstva, kde s ministrom Mikolajom prediskutoval otázky jazykového vzdelávania na všetkých typoch škôl vrátane celoživotného vzdelávania. Komisár otvoril aj aktuálnu otázku terminológie a jej koordinácie v rámci subjektov zodpovedných za jej prípravu a overovanie. V rámci bohatého programu svojej návštevy sa Leonard Orban zúčastnil aj na spoločnej schôdzi Výboru Národnej rady Slovenskej republiky pre vzdelanie, mládež, vedu a šport a Výboru Národnej rady Slovenskej republiky pre európske záležitosti. Okrem toho sa prihovoral aj regionálnym novinárom na seminári vo Svätom Jure, ktorým priblížil prepojenie politiky viacjazyčnosti s médiami.

Počas druhého dňa svojej návštevy sa komisár v priestoroch Európskeho informačného centra stretol s predstaviteľmi podnikateľského sektora za prítomnosti predsedu skupiny zamestnávateľov Európskeho hospodár-

skeho a sociálneho výboru pána Henriho Malossa a zástupcu Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru a člena Republikovej únie zamestnávateľov pána Patrika Zoltványa. Účastníci stretnutia živo diskutovali o otázkach celoživotného vzdelávania v oblasti jazykov i uplatnenia uchádzačov s výhodou ovládania viacerých jazykov na trhu práce.

Komisár sa stretol aj s poprednými predstaviteľmi viacjazyčnosti – akademickými pracovníkmi, profesionálmi z oblasti prekladu a predstaviteľmi kultúrno-vzdelávacích inštitúcií, s ktorými rokoval o novej politike viacjazyčnosti predstavenej v oznámení Komisie z 18. septembra 2008 a so záujmom reagoval na otázky, ale aj podnety a pripomienky diskutujúcich. V rámci festivalu venovaného téme viacjazyčnosti a medzikultúrneho dialógu s výstižným názvom Mozaika kultúr v Nitre sa komisár Orban prihovoril študentom Univerzity Konštantína Filozofa, stretol sa s primátorom Nitry pánom Jozefom Dvončom a zúčastnil sa na podujatí Na vlnách poézie.

Úlohy Kancelárie pre viacjazyčnosť v kontexte novej politiky

Kancelária pre viacjazyčnosť (dgt-bratislava@ec.europa.eu) je vysunutým pracoviskom Generálneho riaditeľstva Európskej komisie pre preklad (http://ec.europa.eu/dgs/translation/index_en.htm).

Jej hlavným cieľom je podpora viacjazyčnosti – či už ide o jazykové vzdelávanie, lingvistické aktivity na všetkých stupňoch škôl alebo kultúrno-vzdelávacie podujatia v širšom kontexte. Kancelária ponúka občanom informácie o aktuálnom dianí v oblasti viacjazyčnosti.

Medzi kľúčové úlohy kancelárie patrí podpora zastúpeniu EK (najmä tlačovému odboru) pri komunikácii s občanmi – predovšetkým formou prekladu a lokalizácie tlačových vyhlásení Európskej komisie. Okrem toho sme servisom GR pre preklad (poskytujeme napr. “intelligence reporting”, tlačové prehľady a pod.). Spolupracujeme aj s GR pre vzdelávanie.

Aktivity kancelárie

Slovanská konferencia (podujatie organizované raz ročne, predpokladaný dátum novej konferencie: jeseň 2009) http://ec.europa.eu/slovensko/news/polsko_slovensko_cesky_den_sk.htm

Diskusný stôl na tému viacjazyčnosť (podujatie organizované dvakrát ročne) pre aktívne subjekty na poli viacjazyčnosti

http://ec.europa.eu/slovensko/news/diskusny_stol_na_temu_viacjazycnost_sk.htm

Európsky deň jazykov (26. september)/Ulička jazykov

http://ec.europa.eu/slovensko/news/eu_den_jazykov_sk.htm

Súťaž Juvenes Translatores (prekladateľská súťaž pre stredné školy): http://ec.europa.eu/translation/contest/index_sk.htm

Slovenská terminologická sieť – STS: sieť inštitúcií spolupracujúcich na zvyšovaní úrovne slovenského jazyka a jeho terminologickej konzistentnosti.
www.slovenskaterminologickasiet.eu

Ďalšie činnosti Kancelárie pre viacjazyčnosť

- Podujatia organizované našimi partnermi (univerzity/prekladateľské združenia/kultúrne a iné inštitúcie - konferencie, semináre, súťaže, výstavy a pod.)
- Cezhraničná spolupráca: semináre s účasťou partnerských kancelárií pre viacjazyčnosť a medzinárodných partnerov

Zaujímavé internetové stránky

Internetová stránka Zastúpenia EK v SR (čoskoro aj nová rubrika Kancelárie pre viacjazyčnosť): www.europa.sk + adresa Kancelária pre viacjazyčnosť: dgt-bratislava@ec.europa.eu

Internetová stránka EK: www.ec.europa.eu

Internetová stránka GR EK pre preklad:

http://ec.europa.eu/dgs/translation/index_en.htm

Internetová stránka EÚ: www.europa.eu

Internetová stránka Slovenskej terminologickej siete:

<http://www.slovenskaterminologickasiet.eu/>

Internetová stránka Európskeho úradu pre výber pracovníkov (EPSO):

<http://europa.eu/epso/>

Internetová stránka IATE – Interaktívna Terminológia pre Európu (terminologická databáza EÚ):

<http://iate.europa.eu/iatediff/SearchByQueryLoad.do?method=load>

Internetová stránka EURLEX (priamy bezplatný prístup k právu Európskej únie):
<http://eur-lex.europa.eu/sk/index.htm>

MEDZIJAZYKOVÁ IDIOMATICKOSŤ ODBORNÉHO JAZYKA

Milada Jankovičová

Úvod

Medzijazyková idiomatickosť je doslovná nepreložitelnosť ustáleného spojenia do iného jazyka. Jej skúmanie má význam nielen pre teóriu odborného prekladu, ale aj pre prekladateľskú prax, pretože poukazuje na také miesta originálneho textu, ktoré vyžadujú pri preklade zvýšenú pozornosť. V príspevku sa zameriavame na zisťovanie medzijazykovej idiomatickosti jazyka jedného odboru – práva. Predmetom nášho výskumu je teda medzijazyková idiomatickosť právnického jazyka, pričom východiskovými sú ustálené spojenia slovenského právnického jazyka, ktoré porovnávame s ich ruskými ekvivalentmi.

Právnický jazyk chápeme ako špecifický prejav odborného jazyka, ktorý sa definuje ako “súhrn všetkých jazykových prostriedkov, ktoré sa používajú v oblasti vymedzenej okruhom istej profesie alebo vedným odborom” (Džuganová, 2002, s. 129). Zahŕňame do neho všetky typy ustálených spojení vyskytujúce sa v právnych textoch, ako aj v ústnych jazykových prejavoch právnikov.

V rámci *ustálených spojení* vyčleňujeme *terminologické spojenia* (*viacslovné termíny*) a *neterminologické spojenia*, ktoré sa navzájom odlišujú definičným vymedzením terminologických spojení a absenciou definičného vymedzenia neterminologických spojení. Neterminologické spojenia ďalej členíme na *lexikalizované spojenia* a *frazémy*, ktoré sa líšia expresívnosťou frazém a absenciou expresívnosti lexikalizovaných spojení.

Jednotlivé typy ustálených spojení tak vyčleňujeme na základe dvoch kritérií, ktorými sú *definičné vymedzenie* a *expresívnosť*. Aplikácia týchto dvoch kritérií umožňuje určiť *viacslovné termíny* ako definične vymedzené neexpresívne spojenia, *lexikalizované spojenia* ako definične nevymedzené neexpresívne spojenia a *frazémy* ako definične nevymedzené expresívne spojenia.

Medzijazykovú idiomatickosť právnického jazyka skúmame na slovenskom a ruskom materiáli z odvetvia trestného práva. Predmetom nášho výskumu sú tak *viacslovné termíny*, *lexikalizované spojenia* a *frazémy*

vyskytujúce sa v trestnoprávných textoch a v ústnych prejavoch teoretikov trestného práva a pracovníkov orgánov činných v trestnom konaní. Sledujeme pritom lexikálne zloženie jednotlivých typov ustálených spojení, t. j. aké slová – terminologické, bežné, príp. monokolokabilné – ich vytvárajú a sú potenciálnym zdrojom ich medzijazykovej idiomatickosti.

Pretože medzijazyková idiomatickosť ustáleného spojenia sa chápe ako jeho doslovná nepreložiteľnosť do iného jazyka, stupeň medzijazykovej idiomatickosti konkrétneho slovenského ustáleného spojenia bude závisieť od stupňa zhody alebo rozdielnosti medzi jeho doslovným prekladom do ruštiny a existujúcim ekvivalentným ruským spojením. Stupeň medzijazykovej idiomatickosti môže tak byť nulový, ak sa ruský ekvivalent slovenského spojenia s jeho doslovným prekladom do ruštiny úplne zhoduje (napr. *procesná námietka* – *процессуальное возражение*), nízky, ak sa pri lexikálnej zhode ruský ekvivalent a doslovný preklad slovenského spojenia do ruštiny líšia len morfológicky, syntakticky alebo slovotvorne (*postaviť niekoho k múru* – *поставить к стенке кого*), stredný, ak sa ruský ekvivalent slovenského spojenia od jeho doslovného prekladu do ruštiny odlišuje jedným slovom (*krajná núdza* – *крайняя необходимость*), vysoký, ak sa v lexikálnom zložení ruského spojenia a doslovného prekladu slovenského spojenia do ruštiny vyskytuje len jedno zhodné slovo (*obnova konania* – *возобновление дела по вновь открывшимся обстоятельствам*) alebo maximálny, ak sa ruský ekvivalent slovenského spojenia od doslovného prekladu slovenského spojenia do ruštiny úplne odlišuje (*pomastiť niekomu vrecko* – *дать на лопу кому*).

1. Viacslovné termíny

Termín je “prvok slovnej zásoby pomenúvajúci pojem vymedzený definíciou a miestom v systéme pojmov konkrétneho vedného odboru, techniky, hospodárstva a ďalších činností” (Masár, 1991, s. 29). V terminológii jednotlivých odborov majú pritom prevahu viacslovné termíny, ktoré sme určili ako definíčne vymedzené neexpresívne ustálené spojenia. V trestnoprávnej terminológii sú mnohé termíny utvorené spojením nielen dvoch, príp. troch, ale aj viacerých slov, čo je dôsledkom pojmovej rozpracovanosti a systémovosti trestného práva, porov.: *mladistvý páchatel*, *prípravné konanie*, *zastavenie trestného stíhania*, *nebezpečnosť činu pre spoločnosť*, *podmienečný odklad výkonu trestu*, *kvalifikovaná skutková podstata trestného činu*, *pokus trestného činu na nespôsobilom predmete útoku*.

Ako vyplýva z uvedených príkladov, viacslovné trestnoprávne termíny vznikajú spájaním terminologických i bežných slov. Za terminologické slová pokladáme nielen substantíva, ktoré zo všetkých slovných druhov najlepšie vyhovujú vymedzeniu termínu ako osobitného pomenovania, ale v zhode s I. Masárom aj adjektíva (adjektivizované prídavia) a slovesá (Masár, 2000, s. 38), rovnako ako adverbiá utvorené od adjektív s terminologickou platnosťou.

Analýza štruktúrne najjednoduchších, t. j. dvojslovných terminologických spojení, vyexcerpovaných najmä zo všeobecnej časti Trestného zákona (2009), z Trestného poriadku (2009) a zo Slovníka slovenského práva (Svoboda, 2000) ukazuje, že ich zloženie môže byť nasledujúce:

- a) obe slová sú (užšie) trestnoprávnymi alebo (širšie) právnymi termínmi: *trestnoprávne sankcie, svedok obžaloby, extradičné konanie, výsluch obvineného, mladistvý páchatel*;
- b) jedno slovo je (trestno)právnym termínom, druhé je termínom iného vedného, technického alebo výrobného odboru alebo je viacodborovým termínom: *správne právo, súdne lekárstvo, colný delikt, kriminogénny faktor, objektívne alibi*;
- c) jedno slovo je (trestno)právnym termínom alebo viacodborovým termínom, druhé je bežným slovom: *procesná námietka, zločinecká skupina, výnimočný trest, podmienené prepustenie, hromadná amnestia*;
- d) obe slová patria do bežnej slovnej zásoby: *organizovaná skupina, krajná núdza, blízka osoba, skupina obyvateľov, opravný prostriedok*;
- e) jedno slovo je monokolokabilné (má maximálne obmedzenú spájaťnosť, t. j. vyskytuje sa len v jednom, príp. dvoch-troch spojeniach), druhé je (trestno)právnym termínom alebo bežným slovom: *príťažujúca okolnosť, poľahčujúca okolnosť, vyvíňujúci dôkaz, premlčacia doba, neďbanlivostné zavinenie, trest odňatia slobody na doživotie, trvácí trestný čin, premlčateľnosť / nepremľateľnosť trestného činu*.

Pri porovnávaní slovenských viacslovných termínov s ich ruskými ekvivalentmi uvádzanými v ruskej odbornej literatúre (Уголовный кодекс Российской Федерации, 2002; Уголовно-процессуальный кодекс РСФСР, 1995; Большой юридический словарь, 1998) zisťujeme, že medzijazyková idiomatickosť je zastúpená všetkými stupňami: od nulovej po maximálnu. Z prekladateľského hľadiska sú dôležité zistenia závislosti

stupňa medzijazykovej idiomatickosti slovenských viacсловných trestnoprávných termínov od toho, či vznikajú spájaním slov patriacich do bežnej alebo terminologickej vrstvy slovnej zásoby slovenčiny.

- a) Slovenské viacсловné termíny, ktoré vznikli spojením dvoch (trestno)právných termínov, sa vyznačujú nulovým stupňom medzijazykovej idiomatickosti, porov.: *trestnoprávne sankcie* – уголовно-правовые санкции, *svedok obžaloby* – свидетель обвинения, *extradičné konanie* – экстрадиционное производство, *výsluch obvineného* – допрос обвиняемого, *mladistvý páchatel* – несовершеннолетний преступник.
- b) Dvojslovné termíny utvorené spojením (trestno)právných termínov s termínmi iných odborov alebo s viacodborovými termínmi majú tiež zvyčajne nulový stupeň medzijazykovej idiomatickosti, porov.: *správne právo* – административное право, *súdne lekárstvo* – судебная медицина, *colný delikt* – таможенное правонарушение, *krimínogénny faktor* – криминогенный фактор, *objektívne alibi* – объективное алиби.
- c) Slovenské dvojslovné termíny, ktoré vznikli spojením (trestno)právneho termínu alebo viacodborového termínu s bežným slovom, sú na rozdiel od predchádzajúcich dvoch skupín slovenských viacсловných termínov väčšinou idiomatické. Najčastejšie sa vyznačujú stredným a vysokým stupňom medzijazykovej idiomatickosti, porov.: *procesnoprávna chyba* – процессуально-правовой недостаток, *zločinecká skupina* – преступное сообщество, *výnimočný trest* – исключительная мера наказания, *podmienečné prerušenie* – условно-досрочное освобождение от отбывания наказания, *úhrnný trest* – наказание по совокупности преступлений, resp. až maximálnym stupňom medzijazykovej idiomatickosti: *prípravné konanie* – предварительное расследование, *domová prehliadka* – обыск.
- d) Viacсловné termíny, utvorené spojením dvoch bežných slov, sú takmer vždy idiomatické. Najpočetnejšiou skupinou sú trestnoprávne termíny so stredným stupňom medzijazykovej idiomatickosti: *krajná núdza* – крайняя необходимость, *účinná ľútosť* – деятельное раскаяние, *ochranné opatrenia* – принудительные меры, o niečo menej sú zastúpené spojenia s vysokým stupňom idiomatickosti: *cudzí činiteľ* – иностранная организация или ее представитель,

- príp. s maximálnym stupňom idiomatickosti: *opravný prostriedok* – *обжалование*, *verejný činiteľ* – *должностное лицо*, *domová sloboda* – *неприкосновенность жилища*, *záverečné reči* – *судебные прения*.
- e) Viacslovné termíny s monokolokabilnými slovami sa vyznačujú stredným, vysokým alebo maximálnym stupňom idiomatickosti, porov.: *prifažujúca okolnosť* – *отягчающее обстоятельство*, *poľahčujúca okolnosť* – *смягчающее обстоятельство*, *vyvíňujúci dôkaz* – *оправдательное доказательство*, *premlčacia doba* – *срок давности*, *nedbanlivostné zavinenie* – *неосторожная вина*, *trest odňatia slobody na doživotie* – *наказание в виде пожизненного лишения свободы*, *premlčateľnosť / nepremlčateľnosť trestného činu* – *применимость / неприменимость срока давности к преступлению*, *nedbanlivostný trestný čin* – *преступление, совершенное по неосторожности*; vôbec sa nestretávame s prípadmi nízkej medzijazykovej idiomatickosti.

Na základe rozboru slovenských dvojslovných trestnoprávných termínov možno tak konštatovať, že zdrojom ich medzijazykovej idiomatickosti sú najmä slová bežnej slovnej zásoby, a to tak slová s neobmedzenou spájateľnosťou, ako aj monokolokabilné slová.

Toto konštatovanie platí aj pre troj- a viacslovné termíny; aj tu sa stretávame s celou škálou stupňov medzijazykovej idiomatickosti, ktorej zdrojom sú práve bežné slová, napr.: *pokus tresného činu* – *покушение на преступление*, *úmyselný trestný čin* – *преступление, совершенное умышленно*, *začatie trestného stíhania* – *возбуждение уголовного дела*, *zásada voľného hodnotenia dôkazov* – *принцип оценки доказательств по внутреннему убеждению*, *miestna pôsobnosť právnej normy* – *действие нормы права в пространстве*, *vybočenie z medzí nutnej obrany* – *превышение пределов необходимой обороны*, kým prípady nulovej alebo nízkej medzijazykovej idiomatickosti sú oveľa zriedkavejšie, napr.: *obzvlášť nebezpečný recidivista* – *особо опасный рецидивист*, *trestná zodpovednosť mladistvých* – *уголовная ответственность несовершеннолетних*, *príprava na trestný čin* – *приготовление к преступлению*, *ťažká ujma na zdraví* – *тяжкий вред здоровью*.

Osobitnú skupinu viacslovných trestnoprávných termínov tvoria pomenovania trestných činov, ktoré sú definíčne vymedzené v dispozícii príslušného paragrafu Trestného zákona. Aj pre ne je charakteristická štruktúrna rozmanitosť, ktorá však nie je dôsledkom pojmovej rozpra-

covanosti trestného práva alebo právovedy vôbec, ale toho, aké zložky logického spektra pojmu, ktoré sú zároveň znakmi skutkovej podstaty trestného činu, sa vyberú na pomenovanie konkrétneho trestného činu.

Porovnávanie tejto skupiny slovenských a ruských viacсловných termínov je obmedzované dvomi skutočnosťami. Po prvé, pomenovania trestných činov predstavujú v oboch jazykoch neustále sa meniacu skupinu trestnoprávných termínov, ktorá sa novelizáciami trestných kódexov oboch republík neustále mení zavádzaním nových a vypúšťaním existujúcich pomenovaní trestných činov. Po druhé, hoci spoločenské vzťahy, záujmy a hodnoty, chránené trestným zákonom, sú v slovenskej i ruskej spoločnosti rovnaké, ich vyčleňovanie v podobe konkrétnych trestných činov je rozdielne, o čom svedčí aj fakt, že v slovenskom trestnom kódexe (Trestný zákon, 2009) sa uvádza 221 trestných činov, kým v ruskom trestnom kódexe (Уголовный кодекс, 2002) 262 trestných činov. Aby sme zachovali nevyhnutnú podmienku porovnávania, t. j. zhodu ich pojmového obsahu, medzijazykovú idiomatickosť pomenovaní slovenských trestných činov skúmame na pomenovaniach trestných činov so zhodnou skutkovou podstatou.

Z tohto skúmania vyplýva, že prevažná väčšina pomenovaní slovenských trestných činov, bez ohľadu na to, či vznikajú spojením terminologických alebo bežných slov, sa vyznačuje stredným a vysokým stupňom idiomatickosti, porov.: *poškodzovanie spotrebiteľa* – обман потребителей, *neoznámenie trestného činu* – укрывательство преступлений, *pohrdanie súdom* – неуважение к суду, *účasť na samovražde* – доведение до самоубийства, *obchodovanie s deťmi* – торговля несовершеннолетними, *zneužívanie právomoci verejného činiteľa* – злоупотребление полномочиями, *týranie zvierat* – жестокое обращение с животными, *porušovanie domovej slobody* – нарушение неприкосновенности жилища. O niečo menej častý je výskyt maximálnej medzijazykovej idiomatickosti, porov.: *ohrozovanie utajovanej skutočnosti* – разглашение государственной тайны, *služba v cudzom vojsku* – наемничество, *neoprávnené nakladanie s osobnými údajmi* – нарушение неприкосновенности частной жизни, *šírenie toxikotanie* – склонение к потреблению наркотических средств или психотропных веществ, *neposkytnutie pomoci* – оставление в опасности, *marenie úlohy verejného činiteľa z nedbanlivosti* – халатность.

2. Lexikalizované spojenia

Lexikalizované spojenia sme charakterizovali ako definične nevymedzené a neexpresívne ustálené slovné spojenia. V slovenskej jazykovede sa chápu ako “typ viacslovného pomenovania vybudovaného na podstatnom mene alebo slovese s veľmi všeobecným významom a jeho ustálenom spojení so špecifikačným členom, t. j. zhodným prídavným menom alebo (nezhodným) podstatným menom vo vzťahu k podstatnému menu alebo podstatným menom či príslovkou vo vzťahu k slovesu” (Kačala, 1997, s. 95). Ako spojenia so sémanticky oslabeným substantívom alebo slovesom ich chápe aj S. Ondrejovič, ktorý ich nazýva multiverbizované spojenia (Ondrejovič, 1988). Na rozdiel od uvedených autorov A. Jarošová ich osobitosť vidí v tom, že špecifikujúcim alebo zovšeobecňujúcim spôsobom pomenúvajú predmety, javy a konvenčné pojmy (Jarošová, 2000, s. 145). Jej chápanie lexikalizovaných spojení sa tak neobmedzuje len na ustálené spojenia s jedným sémanticky oslabeným slovom a plne korešponduje s naším vymedzením lexikalizovaných spojení.

Vzhľadom na štruktúrnú rozmanitosť slovenských lexikalizovaných spojení pokladáme za vhodné pri skúmaní ich medzijazykovej idiomatičnosti venovať sa osobitne spojeniam so slovami (substantívami a slovesami) s oslabenou sémantikou a zvlášť spojeniam so slovami s neoslabenou sémantikou.

- a) V lexikalizovaných spojeniach, v ktorých ako slovo s oslabenou sémantikou vystupuje sloveso, v trestnoprávných textoch sa najčastejšie vyskytujú všeobecné akčné slovesá, napr. *vykonať*, *spáchať*, *spôsobiť*, *urobiť*, *uskutočniť*, *podniknúť*, *podrobiť*, *vystaviť*, *vyneŕsť*, *uplatniť*, *dopustiť sa* a niektoré iné, ktoré sa spájajú so substantívnymi jednoslovnými alebo viacslovnými termínmi. Z nich sú najfrekvencovanejšie slovesá *vykonať*, *spáchať* a *spôsobiť*. Sloveso *vykonať* sa spája s termínmi, ktoré označujú jednotlivé procesnoprávne, operatívnoopátracie, kriminalistické a iné úkony, napr. *vykonať* – *domovú prehliadku*, *došetrenie vecí*, *exhumáciu*, *expertízu*, *konfrontáciu*, *obhliadku miesta činu*, *odňatie vecí*, *pitvu*, *rekogníciu*, *rozsudok*, *telesnú prehliadku*, *výsluch*, *vyšetrovací pokus*, *zadržanie (osoby)*, *zaistenie (veci)* a i. Sloveso *spáchať* vytvára lexikalizované spojenia predovšetkým s dvojslovným termínom *trestný čin*, ako aj s jednoslovnými pomenovaniami konkrétnych trestných činov: *spáchať* – *lúpež*, *krádež*, *podvod*, *spreneveru*, *vraždu* a i. Sloveso *spôsobiť*

sa spája so substantívami a viacslovnými termínmi, ktoré pomenúvajú spôsoby poškodenia obete trestného činu, napr.: *spôsobiť (inému) – fyzickú bolesť, majetkovú škodu, morálnu ujmu, smrť, ublíženie na zdraví, ťažkú ujmu na zdraví* a i.

Pre slovenské lexikalizované spojenia so všeobecnými akčnými slovesami je typický nulový stupeň medzijazykovej idiomatickosti, porov.: *произвести – эксгумацию, экспертизу, выемку предмета, вскрытие, опознание, допрос, следственный эксперимент, задержание (лица), арест (предмета); совершить – преступление, разбой, кражу, мошенничество, растрату, убийство; причинить (другому лицу) – физическую боль, имущественный ущерб / вред, моральный вред, смерть*, porov. tiež: *podniknúť opatrenia – предпринять меры, podrobiť výsluchu niekoho – подвергнуть допросу кого, vyniesť rozsudok – вынести приговор*. Ak je však idiomatický viacslovný termín, ktorý sa s takýmto slovesom spája, lexikalizované spojenie ako celok dosahuje stredný až maximálny stupeň medzijazykovej idiomatickosti, napr.: *vykonať domovú prehliadku – произвести обыск, vykonať došetrenie veci – произвести дополнительное расследование дела, spôsobiť ťažkú ujmu na zdraví – причинить вред здоровью, spôsobiť ublíženie na zdraví – причинить телесное повреждение, viesť trestné stíhanie proti niekomu – привлечь к уголовной ответственности кого, vykonať telesnú prehliadku niekoho – освидетельствовать кого*.

Ďalšou, ale menej frekventovanou skupinou slovesných lexikalizovaných spojení sú spojenia so slovesami, ktoré S. Ondrejovič v spomínanej štúdií charakterizuje ako slovesá dávania a dostávania v prenesenom zmysle, napr.: *dať, podať, poskytnúť, vydať, udeliť, uložiť, vzniesť, dostať, prijať, nadobudnúť* a i. Tieto slovesá, ktoré patria do bežnej slovnej zásoby, sa spájajú so substantívami, ktorými sú bežné aj terminologické slová, ako aj menné terminologické spojenia.

Aj v tejto skupine slovenských lexikalizovaných spojení zisťujeme absolútnu prevahu spojení s nulovou idiomatickosťou, napr.: *dať po-volenie, príkaz – дать разрешение, приказ, podať sťažnosť, odvolanie, trestné oznámenie – подать жалобу, апелляцию, заявление, poskytnúť alibi – предоставить алиби, uložiť peňažný trest, peňažnú pokutu – наложить штраф, денежное взыскание, vzniesť obvinenie proti niekomu – предъявить обвинение кому, prijať opatrenia – принять*

меры, *predkladať dôkazy* – представлять доказательства. Ak sú spojenia idiomacké, na rozdiel od predchádzajúcej skupiny idiomatickosť vzniká „nedoslovným“ prekladom kategoriálneho slovesa, napr.: *uložiť trest* – назначить наказание, *uložiť ochranné liečenie* – применить принудительное лечение, *podať obžalobu na niekoho* – предъявить обвинение кому, *podať protest proti niečomu* – принести протест на что, *podať žiadosť* – заявить ходатайство, *podať opravný prostriedok proti niečomu* – обжаловать что, *udeliť amnestiu niekomu* – применить амнистию к кому, *udeliť milosť niekomu* – помиловать кого, *klásť za vinu niekomu niečo* – вменять в вину кому что.

Lexikalizované spojenia, v ktorých ako slovo s oslabeným významom vystupuje substantívum, môžu mať dvojakú štruktúru: adjektívum + substantívum a substantívum + substantívum.

V spojeniach so štruktúrou adjektívum + substantívum sa substantívum s oslabeným významom spája s významovo závažnejším špecifikujúcim adjektívom. Vo funkcii substantíva s oslabeným významom vystupuje bežné slovo alebo frekventovaný viacodborový termín, špecifikujúcim adjektívom je trestnoprávny alebo viacodborový termín. Spojenia s takouto štruktúrou sú v slovenských trestnoprávných textoch najpočetnejšie. Substantívum s oslabenou sémantikou má buď procesualný význam, napr. *činnosť, akcia, opatrenia, konanie, proces*, porov.: *činnosť* – *diverzná, expertízna, operatívno-pátracia, spravodajská, výzvedná*; *akcia* – *diverzná, pátracia, policajná, teroristická, záškodnícka*; *opatrenia* – *bezpečnostné, donucovacie, obmedzovacie, preventívne, protiteroristické, represívne*; *konanie* – *beztrestné, násilnícke, podvodné, protiprávne*, alebo označuje skupinu (súbor) jedincov rovnakého druhu, napr. *orgány* – *bezpečnostné, inšpekčné, justičné, kontrolné, policajné, súdne, vyšetrovacie*; *sily* – *ozbrojené, policajné*; *zbor* – *ozbrojený, policajný*, príp. označuje jednotlivé bytosti ako prvky istého rovnorodého súboru, celku: *jednotka* – *motorizovaná, pohotovostná, policajná, zásahová*, ďalej je to substantívum s nástrojovým významom: *služba* – *bezpečnostná, informačná, kriminálna, pátracia, spravodajská, strážna, tajná*; *sieť* – *agentúrna, dílerská, informátorská, spravodajská*; *prostriedky* – *donucovacie, identifikačné, informačnotechnické*, ako aj substantívum s látkovým významom: *látka* – *anabolická, halucinogénna, jedovatá, návyková, omamná, otravná, výbušná*; *materiál* – *jadrový, rádio-aktívny*.

Porovnávanie tohto štruktúrneho typu slovenských lexikalizovaných spojení s ich ruskými ekvivalentmi svedčí o tom, že ich možno charakterizovať ako neidiomatické, napr.: *диверсионная, экспертная, оперативно-розыскная, разведывательная деятельность; информационная, разведывательная, охранная, секретная служба; инспекционные, контролирующие, судебные, следственные органы; агентурная, дилерская, шпионская сеть; анаболическое, галлюциногенное, ядовитое, отравляющее, одурманивающее, взрывное вещество*. Stretávame sa len s prípadmi nízkeho stupňa medzijazykovej idiomatičnosti, zapríčinenými nemožnosťou utvoriť od niektorých ruských substantív vzťahové adjektívum. Preto napríklad slovenským spojeniam s adjektívami *bezpečnostný, justičný* zodpovedajú v ruštine spojenia s genitívom substantíva *безопасность, юстиция: безопасностné, justičné orgány – органы безопасности, юстиции, безопасностná služba – служба безопасности*. Prípady stredného stupňa medzijazykovej idiomatičnosti sú výnimočné: *návyková látka – вызывающее зависимость вещество*; vôbec sa nevyskytujú príady vysokého alebo maximálneho stupňa medzijazykovej idiomatičnosti.

V štruktúrnom type substantívum + substantívum sa prvé substantívum spája s iným, významovo závažnejším a špecifikujúcim substantívom v genitíve singuláru. Prvé substantívum má oslabený význam a je ním bežné alebo terminologické slovo, druhé substantívum je termín alebo substantívne terminologické spojenie, napr.: *proces dokazovania, otázka viny / neviný (obžalovaného), otázky kriminológie, spôsob výkonu trestu; stav nepríčetnosti, stav opitosti*.

Aj lexikalizované spojenia tohto štruktúrneho typu sú neidiomatické, porov.: *процесс доказывания, вопросы криминологии, порядок исполнения наказания; состояние невменяемости, состояние опьянения* (ale aj *пьяное состояние*), alebo majú nízky stupeň medzijazykovej idiomatičnosti: *вопрос о виновности / невиновности (подсудимого)*.

- b)** Lexikalizované spojenia, ktoré pozostávajú zo slov s neoslabenou sémantikou, možno rozdeliť do niekoľkých podskupín.

Prvú podskupinu tvoria spojenia substantíva pomenújúceho nadradený (rodový) pojem s adjektívom alebo predložkovým spojením, ktoré ho bližšie špecifikuje. Takéto spojenia označujú jednotliviny k všeobecnému pomenovaniu a sú v hyperonymo-hyponymickom vzťahu. Tak všeobecne

substantívum, ako aj špecifikujúce adjektívum a druhé substantívum (na mieste ktorého môže stáť aj viacsovný termín so substantívnou platnosťou) patria k bežným i terminologickým slovám, napr.: *súd – okresný, krajský, najvyšší, ústavný; prokuratúra – okresná, krajská, vojenská, generálna; cela – spoločná, pre samoväzbu, predbežného zaistenia, väzenská; dôkaz – listinný, vecný; tajomstvo – bankové, obchodné, štátne, vojenské; zápisnica – o výsluchu (podozrivého, obvineného, svedka a pod.), o vydaní a odňatí veci; uznesenie o začatí trestného stíhania, rozhodnutie o administratívnom vyhostení, príkaz na zatknutie.*

Väčšina spojení tejto podskupiny je neidiomatická; ak sa vyskytuje idiomatické spojenie, je to dôsledok „nedoslovného“ prekladu jednoslovných a viacsovných termínov, ktoré vystupujú ako špecifikujúci člen spojenia, porov.: *najvyšší súd – Верховный суд, cela pre samoväzbu – одиночная камера, uznesenie o začatí trestného stíhania – постановление о возбуждении уголовного дела.*

Druhou podskupinou sú spojenia, v ktorých jedno slovo vystupuje v prenesenom (resp. transponovanom – Jarošová, c.d., s. 142 alebo frazeologicky viazanom – Kučerová, 1974, s. 24) význame, porov.: *čierny trh, čierna stavba, čierna práca, šedá ekonomika, slepý náboj, horúca stopa, špinavé peniaze, mäkká droga, tvrdá droga, tvrdý zákon, tvrdý postih, ľahká žena, ťažký zločinec.* Výskyt slova s preneseným významom zblížuje tieto spojenia s frazémami, a niekedy sa do frazeológie aj zaraďujú. Ak však chápeme frazémy ako expresívne ustálené slovné spojenia, ich zaraďovanie do frazeológie je sporné. Nevyskytujú sa v prísne odborných, ale v publicistických textoch, a právnici ich nepoužívajú vo verejných prejavoch, ale v súkromnom styku. Z hľadiska sféry použitia sú to profesionalizmy.

Pre skúmanie medzijazykovej idiomatickosti je dôležité, že ide o spojenie bežného slova (adjektíva) s bežným alebo terminologickým slovom (substantívom). Porovnávanie slovenských a ruských spojení ukázalo, že zdrojom medzijazykovej idiomatickosti slovenských spojení (pri ich častej neidiomatickosti) sú adjektíva s preneseným významom, napr.: *čierna stavba – самовольная постройка, slepý náboj – холостой заряд, mäkká droga – слабый наркотик, tvrdá droga – сильный наркотик, tvrdý zákon – строгий закон, tvrdý postih – жесткие санкции, ľahká žena – женщина легкого поведения.*

Istým variantom tejto podskupiny sú spojenia, v ktorých má adjektívum maximálne obmedzenú spájateľnosť; v tomto prípade zapríčiňuje medzijazykovú idiomatickosť slovenského spojenia práve toto monokolokabilné slovo, napr.: *očitý svedok* – *очевидец*, *očité svedectvo* – *свидетельство очевидца*, *nekalá súťaž / konkurencia* – *недобросовестная конкуренция*, *doličná vec* (“profesionálny názov veci dôležitej pre trestné konanie” – Svoboda, 2000, s. 156) – *полицное*.

Spojenia tretej podskupiny, ktoré majú prenesený význam ako celok, majú ešte bližšie k frazémam a možno ich hodnotiť ako prechodný typ medzi lexikalizovanými spojeniami a frazémami. V právnickom jazyku sa vyčleňujú tematicky ako publicistické paralely pomenovaní pracovníkov orgánov činných v trestnom konaní, napr. *služobník Spravodlivosti* (sudca), *ruka zákona*, *rameno zákona*, *strážca zákona*, *muž zákona* (policajt), ale v slovenčine existuje aj niekoľko spojení pomenúvajúcich prostitútku: *kňažka lásky*, *Venušina kňažka*, *predstavitelka najstaršieho remesla*, *dáma polosвета* a prostitúciu: *predajná láska*, *najstaršie remeslo*.

Uvedené slovenské spojenia sú neidiomatické alebo majú len nízky stupeň medzijazykovej idiomatickosti, porov.: *служитель правосудия*, *рука закона*, *страж закона*, *жрица любви*, *представительница древнейшей (самой древней) профессии*, *дама полусвета*. Na druhej strane sa však stretávame s tým, že niektoré slovenské spojenia v ruštine nemajú ekvivalent, napr.: *Venušina kňažka*, *muž zákona*, *biele mäso* (ženy), *biely kôň* (nastrčená osoba), resp. v slovenčine nejestvujú ekvivalenty niektorých ruských spojení, napr. *белая чума* (narkománia), *уличная феша* (prostitútkka).

Pre všetky typy lexikalizovaných spojení vyskytujúcich sa v slovenskom právnickom jazyku možno urobiť záver, že vo vzťahu k ruským ekvivalentom sú prevažne neidiomatické alebo majú nízky stupeň medzijazykovej idiomatickosti. Zdrojom ich stredného, vysokého a maximálneho stupňa medzijazykovej idiomatickosti sú buď viacslovné termíny v spojeniach so všeobecnými akčnými slovesami a v spojeniach sémanticky plných slov v priamom význame, alebo bežné slová, a to najmä v spojeniach so slovesami dávania a dostávania, ako aj v spojeniach, v ktorých vystupuje jedno slovo v prenesenom význame alebo je monokolokabilné, resp. ak má spojenie ako celok prenesený význam.

3. Frazémy

Ak chápeme právnický jazyk ako jazyk osôb, ktoré pracujú v oblasti práva, musíme pripustiť, že právnici sa nevyjadrujú vždy prísne odborne a nepoužívajú vždy len odborné výrazy. V súkromnom styku medzi sebou navzájom alebo s neodborníkmi používajú na pomenovanie istých právnych skutočností namiesto racionálnych odborných výrazov emocionálno-hodnotiace výrazy bežnej slovnej zásoby, z ktorých mnohé sú v jazyku ustálené a majú status frazém, t. j. expresívnych ustálených spojení. Frazémy sú v istom zmysle synonymami týchto odborných výrazov. Na rozdiel od nich však netvoria vrstvu jazykových prostriedkov, ktorých primárnou sférou použitia sú právne texty, ale patria do všeobecnej slovnej zásoby, z ktorej si právnici vyberajú potrebné frazémy ako hotové (dispozičné) jednotky. Je to umožnené tým, že v centre záujmu frazeológie i trestného práva je človek s jeho negatívnymi vlastnosťami, skutkami, vzťahmi a pod. Frazeológia však zachytáva širšie spektrum negatívnych skutočností spojených s človekom, pretože ho hodnotí z hľadiska mravných noriem vypracovaných v priebehu stáročí v konkrétnom národnom spoločenstve, pričom nie všetko, čo je morálne odsúdeniahodné, je aj trestne stíhatelné (napr. pokrytectvo, nezodpovednosť, lenivosť, lakomosť, sebeckosť, nenávisť, nevera a mnohé iné).

Vágnosť významu frazém ako emocionálno-hodnotiacich pomenovaní spôsobuje, že frazémy môžu pomenúvať nielen trestnoprávne, ale aj iné skutočnosti. Z tohto hľadiska sa v slovenskej frazeológii vyčleňujú frazémy, ktorých významová spojitosť s odborným trestnoprávnym výrazom je zreteľná a ktoré sa uplatňujú len v právnickom jazyku (*sediť na lavici obžalovaných, je stále jednou nohou v kriminále, poslať niekoho na šibenicu, obchod s bielym mäsom, pranie špinavých peňazí*), kým iné frazémy môžu pomenúvať aj iné skutočnosti a majú široké uplatnenie (napr. *pod parou* možno spáchať nielen trestný čin, ale vykonať aj čokoľvek iné; *sypať si popol na hlavu* možno z ľútosti nad akýmkoľvek zlým skutkom).

V slovenčine sa frazeologicky pomenávajú:

- a) trestné činy: legalizácia príjmu z trestnej činnosti – *pranie špinavých peňazí*; obchodovanie so ženami – *obchod s bielym mäsom*;
- b) trestne stíhatelné skutky uvádzané v dispozícii jednotlivých trestných činov: brániť inému užívať slobodu (trestný čin obmedzovania osobnej slobody) – *držať niekoho pod zámkou*; poskytnúť inému úplatok (pod-

plácanie) – *dať (strčiť) niekomu obálku [do vrecka], pomastiť niekomu vrecko, pomastiť niekomu dlaň; priať od iného úplatok (prijímanie úplatku) – vziať (zobrať) obálku; oznámiť o inom nepravdivý údaj, ktorý je spôsobilý značnou mierou poškodiť jeho vážnosť u spoluobčanov (ohováranie) – špiniť dobré meno niekoho, kydať špinu na niekoho, hádzať blatom do niekoho, po niekom; vrhať tieň (zlé svetlo) na niekoho, stavať niekoho do zlého svetla; lživo obviniť iného z trestného činu (krivé obvinenie) – prišť niekomu niečo za golier, váľať (zvalovať) vinu na niekoho, ukazovať prstom na niekoho; úmyselne usmrtiť iného (vražda) – pripraviť niekoho o život, vziať niekomu život, zniesť niekoho zo sveta, preliať niečiu krv a i.;*

- c) iné skutky súvisiace s trestnou činnosťou: hroziť inému použitím bezprostredného násillia – *mávať niekomu pästami pred nosom, ukazovať niekomu pazúry, vystrkovať na niekoho pazúry; násillím nútiť iného, aby niečo konal – pritísnuť (pritlačiť) niekoho k stene (k múru), chytiť niekoho pod krk, položiť niekomu nôž na krk; vykonať skutok pod hrozbou bezprostredného násillia – (urobiť niečo) s bičom nad sebou, pod korbáčom; spôsobovať inému psychické útrapy – nedať niekomu žiť, piť niekomu krv; spôsobiť inému ťažkú ujmu na zdraví – dobiť niekoho tak, že ho ani vlastná mať nespozná; dolámať kosti (hnáty) niekomu, urobiť z niekoho fašírku; neschopnosť páchatela ovládať svoje konanie – stratiť hlavu, stratiť vládu nad sebou, stratiť nad sebou kontrolu; spáchať trestný čin v stave opitosti – (urobiť niečo) pod parou, v opici; spáchať trestný čin v nepričetnosti spôsobenej patologickou opitostou – (urobiť niečo) spitý (opitý, napitý) do nemoty, pod obraz boží, na mol a mnohé iné; mať účasť na trestnom čine – mať v niečom prsty, byť v niečom namočený, byť v niečom [až] po uši (po krk); zmocniť sa cudzej veci – položiť (vztiahnuť) ruku na niečo; zahľadáť stopy trestného činu – zametať za sebou stopy, navádzať iného na páchanie trestnej činnosti – zvádzať niekoho na zlé (krivé) chodníčky; páchať trestnú činnosť opakovane – mať toho veľa na rováši, mať toho veľa na svedomí, mať veľa hriechov na svedomí; trestne stíhateľný skutok – to smrdí kriminálom;*
- d) páchatelia trestných činov: zlodej – *má dlhé prsty, má lepkavé prsty, všetko sa mu lepí na prsty, kupuje za päť prstov a šiestu dlaň; berie všetko, čo nie je priklincované; berie všetko, čo mu príde pod ruku; recidivista – je stále jednou nohou v kriminále; obzvlášť nebezpečný recidivista – súci (zrelý) na šibenicu, má Kainovo znamenie na čele;*

- e) situácie, deje a stavy vznikajúce v rôznych štádiách trestného konania: byť podozrivý zo spáchania trestného činu – *na niekoho padá tieň podozrenia*; uvaliť väzbu na niekoho – *dať (posadiť) niekoho za mreže, dať (posadiť) niekoho do chládku, dostať niekoho za mreže, dostať niekoho do chládku*; byť vo väzbe (ale aj: byť vo výkone trestu odňatia slobody) – *byť (sedieť, ocitnúť sa) za mrežami, byť (sedieť, ocitnúť sa) v chládku, dostať sa za mreže, dostať sa do chládku*; zatknúť niekoho – *dať (založiť) niekomu putá (železka), odvieť niekoho s putami na rukách*; zamedziť niekomu v ďalšom páchaní trestnej činnosti – *klepnúť niekomu po prstoch*; v trestnom konaní vystupovať ako obžalovaný – *sedieť na lavici obžalovaných*; pravdivo vypovedať – *hovoriť svätú pravdu, vyložiť dušu na dlaň, (hovoriť) ako na spovedi*; krivo vypovedať – *púšťať dymovú clonu, klamať ako cigán; klamať, až sa hory zelenajú*; dokázať svoju nevinu – *očistiť svoje meno, zachovať si čistý štít*; predložiť usvedčujúce dôkazy – *odhaliť niečiu pravú tvár, ukázať niekoho v pravom svetle, strhnúť z niekoho masku, strhnúť niekomu masku z tváre*; priznať sa k spáchaniu trestného činu – *vyjsť s pravdou von, vyjsť s farbou von, priznať farbu*; prejavíť ľútosť nad spáchaným trestným činom – *sypať si popol na hlavu*; byť uznaný vinným vo všetkých bodoch obžaloby – *byť vinný na celej čiare*; byť oslobodený pre nedostatok dôkazov – *vyviaznúť so zdravou kožou, obísť nasucho*; byť odsúdený na nepodmienečný trest odňatia slobody – *dostať to na tvrdo (natvrdo)*; sem zaraďujeme aj trest smrti, ktorý bol v Slovenskej republike zrušený: odsúdiť niekoho na trest smrti obesením – *poslať niekoho na šibenicu*; byť odsúdený na trest smrti obesením – *dostať povraz*; byť odsúdený na trest smrti zastrelením – *čaká ho guľka*; vykonať trest smrti zastrelením – *postaviť niekoho k stene (k múru)*.

Medzijazyková idiomatickosť slovenských frazém vo vzťahu k ekvivalentným ruským frazémam zahŕňa všetky stupne, od nulového po maximálny, porov. nulový stupeň: *sedieť na lavici obžalovaných* – *сидеть на скамье подсудимых, ukazovať niekomu zuby* – *показывать зубы кому, poslať niekoho na onen svet* – *отправить на тот свет кого, na niekoho padá tieň podozrenia* – *тень подозрения падает (ложится) на кого*; nízky stupeň: *chytať niekoho pod krk* – *брать (хватать) за горло (за глотку) кого, strhnúť niekomu masku* – *сорвать маску (личину) с кого, nakŕmiť niekým rybičky* – *накормить рыб кем, postaviť niekoho k stene (k múru)*

– *поставить к стенке кого*; stredný stupeň: *pranie špinavých peňazí* – *отмывание грязных денег*, *dostať to na tvrdo (natvrdo)* – *получить срок*; vysoký stupeň: *vinný na celej čiare* – *кругом виноват*, *obísť nasucho* – *вылезть сухим из воды*, *byť v niečom až po uši* – *увязнуть по уши в чем*; maximálny stupeň: *mať v niečom prsty* – *рыльце в пушку (в пуху) у кого*, *(urobiť niečo) pod parou* – *(сделать что-л.) по пьяной лавочке*, *má lepkavé prsty* – *все легко прилипает к нему*, *súci (zrelý) na šibenici* – *веревка по нем плачет*, *priznať farbu* – *выложить [всю] подноготную*.

Celkovo sú slovenské frazémy ako jeden z typov ustálených spojení právnického jazyka vo vzťahu k ekvivalentným ruským frazémam vysoko idiomatičné. Pretože vznikli sémantickou transformáciou voľných slovných spojení tvorených výlučne slovami bežnej slovnej zásoby, bežné slová sú aj jediným zdrojom ich medzijazykovej idiomatičnosti.

Záver

Zdrojom medzijazykovej idiomatičnosti právnického jazyka ako špecifického prejavu odborného jazyka sú predovšetkým slová bežnej slovnej zásoby. Porovnávanie slovenských viacсловných termínov, lexikalizovaných spojení a frazém ako jednotlivých typov ustálených spojení právnického jazyka s ich ruskými ekvivalentmi ukazuje, že výskyt slova bežnej slovnej zásoby výrazne zvyšuje stupeň medzijazykovej idiomatičnosti slovenského ustáleného spojenia. Možno predpokladať, že uvedené zistenia neplatia len pre právnický jazyk, ale aj pre jazyk iných vedných, technických, výrobných a pod. odborov, a nevzťahujú sa len na slovenčinu v porovnaní s ruštinou, ale aj na iné dvojice porovnávaných jazykov.

Literatúra

DŽUGANOVÁ, B.: Terminológia ako vedná disciplína. Kultúra slova, 36, 2002, č. 3, s. 129 – 139.

JAROŠOVÁ, A.: Lexikalizované spojenie v kontexte ustálených spojení. In: Princípy jazyka a textu. Red. J. Štefánik. Bratislava, Univerzita Komenského 2000, s. 138 – 153.

KAČALA, J.: Lexikalizované spojenia a frazeologické jednotky. In: Frazeologické štúdie II. Ed. P. Ďurčo. Bratislava, Esprima 1997, s. 95 – 102.

KUČEROVÁ, E.: Z problematiky slovných spojení (Lexikalizované spojenia ako pomenovacia jednotka). In: Štúdie z porovnávacej gramatiky a lexikológie. Red. Š. Peciar. Bratislava, Veda 1974, s. 7 – 40.

MASÁR, I.: Príručka slovenskej terminológie. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1991.

MASÁR, I.: Ako pomenúvame v slovenčine. Kapitoly z terminologickej teórie a praxe. Bratislava, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV a Jazykovedný ústav L. Štúra SAV 2000.

ONDREJOVIČ, S.: O multiverbizačných procesoch v spisovnej slovenčine. Slovenská reč, 53, 1988, s. 337 – 348.

SVOBODA, J. a kol.: Slovník slovenského práva. Prvé novodobé vydanie. Bratislava, Poradca podnikateľa 2000.

Trestný poriadok. IURA EDITION 2009.

Trestný zákon. Bratislava, IURA EDITION 2009.

Большой юридический словарь. Под ред. А.Я. Сухарева, В.Д. Зорькина, В.Е. Крутских. Москва, ИНФРА-М 1998.

Уголовно-процессуальный кодекс РСФСР. Москва, СПАРК 1995.

Уголовный кодекс Российской Федерации. Москва, ИНФРА-М 2002.